

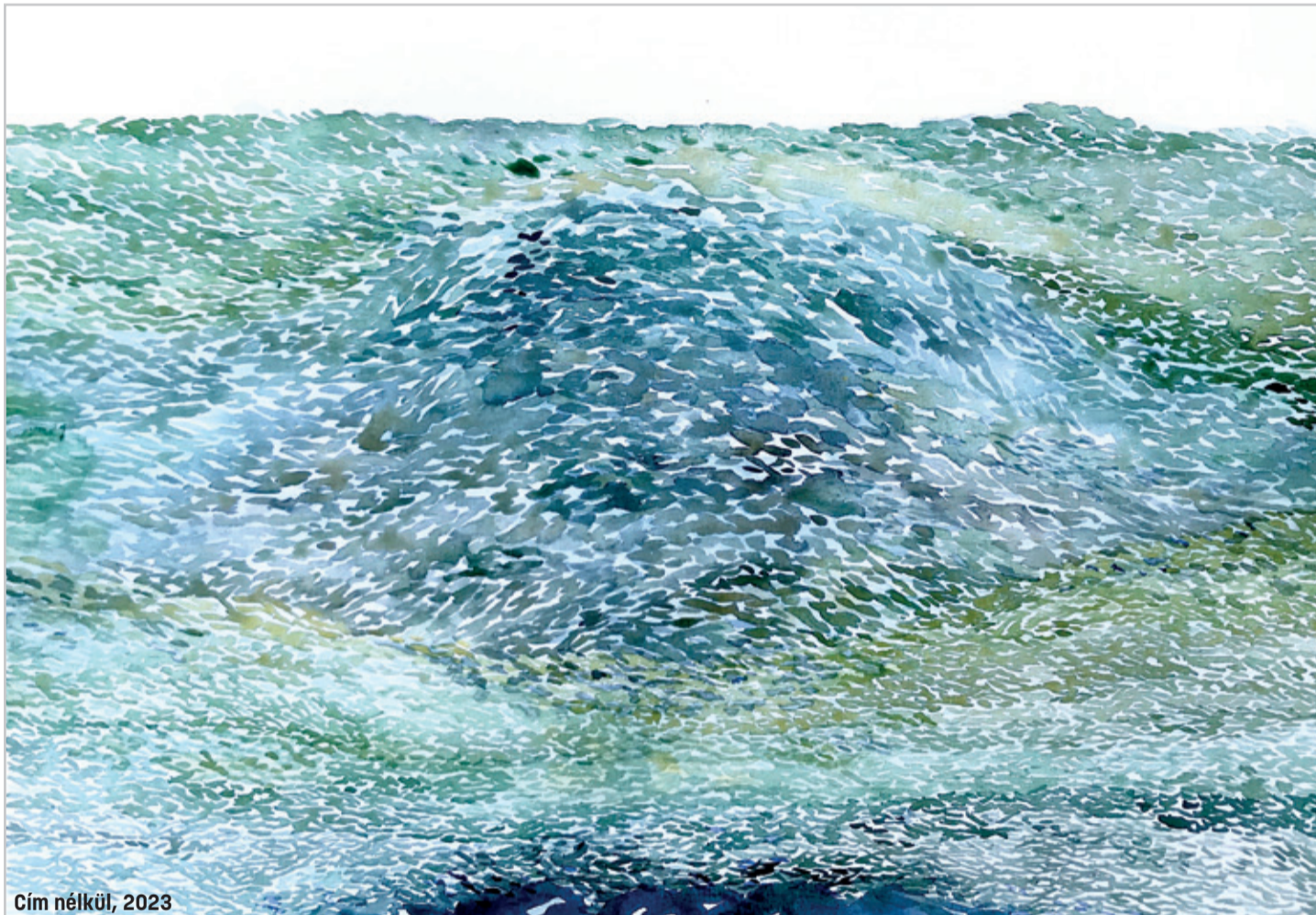
Előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3 Silling István:
A város festői4 Patak Márta:
A fi relé14 Blazsanyik
Zsaklina:
Ismeretlenül

2024. március 16. VII. évfolyam 3. szám

Cím nélkül, 2023

vezérvess

Verebes Ernő

Napsugárba botlik

A karcos kor ránk húzza
A magány páncélját
S mi keményen hisszük
Hogy a haláltól is véd

Tavasszal a zöld remény
Kergeti játékát
Napsugárba botlik
Egy árnyas kert közepén

Senki sem látta, mikor
Pislogott a madár
A pillanat-sötét
Pontnyi, fénytelen szigor

Egy bennrekedt gondolat
Felröppenésre vár
S míg helyben nekifut
Áttolat rajt' a vonat

novella

A KANYARBAN

Vittai Georgina

A kanyarban jelentős és fontos katonai tábort létesítettek, ahol a kereskedők és az iparosok is biztonságban érezték magukat. Ad Flexum volt a tábor neve, ami köré a lakosok és az élet is beköltözött. Csirkék és gyermekek szaladgáltak, szamarak bámészkodtak a sátrak között, mit sem tudva arról, hogy jelentős stratégiai ponton helyezkednek el, csak élték mindennapi életüket, az emberek sokasodtak, civakodtak, az állatok sokasodtak és nem civakodtak, a katonák pedig azon tűnődtek: mi lesz, ha majd támadnak a germánok? És képzeletükben levágott fülek, karok, lábak röpködtek mindenfelé, mert félelmet nem érezték. Így voltak kiképezve, ezért lettek katonák. Csakis a győzelemben hittek. Amikor aztán a germánok betörték, és megsemmisítették a kanyarban létesített katonai táborát és azzal együtt a települést is, a fű magasabbra nőtt, mert a szamarak nem legelésztek a mezőn, csirkék nem kapirgáltak, gyermekek nem kergetőztek. A levegő selymesen áramlott a Duna felől, nedvességet permetezett a felperzselt földre, ami magába itta az embervért.

Alig egy évszázaddal később a kanyarban lévő tábor újra benépesült, hiszen stratégiai jelentős hely volt. Amikor aztán meghalt a pannoniai születésű császár, aki tizenegy éven keresztül az Ad Flexum nevű tábornak és településnek is a biztonságot jelentette, aki megerősítette a pannoniai limest, aki sikeres hadjáratokat vívott, aki valóban fontosnak tartotta, hogy erejét a nyugati birodalomra össz-

pontosítsa, a katonák azon tűnődtek: mi lesz velük, ha betörnek a hunok? És képzeletükben levágott fülek, karok, lábak röpködtek mindenfelé, mert félelmet nem érezték, katonák voltak. A császár halálát követően a hunok támadásai menekülésre kényszerítették a lakosságot, a katonák vérével beitta a föld, amin később a hosszúszakállúak, majd az avarok csizmája taposott. A birodalom elpusztult, s vele a tábor is, hiszen nem volt szükség a hadi útra, amin a birodalom számára fontos kelet–nyugati kereskedelem zajlott. A levegő selymesen áramlott a Duna felől, az embervér édeskés illatát elnyomta a pitypang, a borsikafű, a menta illata. Néhány évszázaddal később különféle nyelven beszélő kereskedők, iparosok telepedtek le ott, s velük jöttek a szamarak, a madarak, a nevetés, a hit, hogy az élet folyamatosága fenntartható. Egy-két századdal később a törökök kétszer felgyújtották. Nem egyszerre, hanem százötven év különbséggel. A tűz nyomát benőtte, az embervért beitta a serkenő fű. Kereskedők, iparosok, jó szándékú emberek jöttek, akik abban hittek, hogy az élet folyamatosága még a kanyarban is fenntartható. Március folyamán, amikor nyíl kezdenek a mezők virágai, zöldellni kezd az erdőben a medvehagyma, megtelik nedvességgel az egykori vár falát belepő moha, a Duna felől pedig nedvességet hoz a szél, egy fiú és egy lány megcsókolja egymást. Messziről számarordítás, közelebről fecskék szárnyának suhogása.

Az elvonulásom, 2022

A DOBOZ BONBON

Tóth Eszter Zsófia

– Manapság már létre sem jönnek a párkapcsolatok – jelentette ki a barátnőm.

– Ezt hogy érted? – kérdeztem.

A barátnőm elgondolkozva cigarettára gyújtott. Hosszú, feketére festett lófarkát hátravetette. Bár inkább voltunk közel az ötvenhez, mint a negyvenhez, szép babaarca volt mindenféle szépségbeavatkozás nélkül. És neki – velem ellentétben – az élet sűrűjében teltek a napjai. Műkörmösként dolgozott.

– Úgy értem – folytatta –, hogy tudod, amikor a randivonal bejött, váltottál egy-két üzenetet a pasival, aztán találkoztatok is. Ha megvolt a kémia, lett belőle valami, ha nem, elbúcsúztatok egymástól, de legalább találkoztatok, élőben. Ott volt hús-vér valójában egy másik ember.

– És mostanában? – kérdeztem.

– Megismételjem? – nézett rám enyhén csodálkozóan, felhúzta gondosan ívelt szédett szemöldökét. – Nem jönnek létre – hangsúlyozta külön a szavakat.

A konyhában ültünk. Lassan egy évtized telt el azóta,

hogy először ültünk ugyanígy, ugyanitt. Akkor még ovis fiaink önfeledten autóztak a szobában, ma már együtt buliznak. De mi megtartottuk ezt a konyhai, világmegváltó beszélgetős szokást. Ki is nyitotta résnyire az ablakot, hogy kimenjen a cigarettafüst, úgy, mint régen.

– Na jól van, mesélj! – mondtam neki.

– Én jól elvoltam a könyvek világában, de szívesen hallgattam a pasizós történeteit.

– Elmesélem a legutóbbi sztorit, Klári – kezdett bele a barátnőm. – De úgy érzem, ez most tendencia. A múltkor egy új pasi jött a szalonba, tudod, aki a termékmintákat szokta hozni.

– És?

– Rögtön flörtölni kezdett, megkérdezte, bejelölhet-e a Facebookon. Mondtam, hogy jó.

– Utána mi történt?

– Rögtön rám írt, de ezen nem is csodálkoztam. Tudod, mi nálam a szűrő?

– Mi? – kérdeztem.

– Hogy a profilképe halas-e.

– Milyen? – kérdeztem vissza.

– Sok pasi a profilképén egy óriáshalat fog, amit ő horgászott ki. Nekem ez nem jön be.

– És hogy néz ki a pasi?

– Tudod, az esetem. Már 50 éves, de kisportolt, tisztos őszes halánték, pénze van. Aztán mivel nem horgászos profilképe volt, nem tiltottam le. Elkezdtünk flörtölni, de tudod, olyan szépen, romantikusan, hogy megsimogatná az arcom, meg hasonlót írt.

– Ma még van ilyen? – kérdeztem.

– Jaj, de naiv vagy, Klári. Hát persze hogy van. Azt kell kideríteni, hogy komolyan gondolja, vagy csak a szép szavakkal akar célba érni.

– És ez a pasi?

– Hát, sajnos inkább az utóbbi volt. Bár már azt is kétlem, egyáltalán akart-e célba érni.

– Hogyhogy?

– Mert ami utána történt, az eléggé sokkoló volt.

– Kiderült róla valami?

– Odáig el sem jutottunk, hogy kiderüljön. Megbeszélünk egy randit. Gondoltam, jó, legyen, találkozzunk a kedvenc kávéházában. Tíz perccel korábban odaértem a randira. Gondoltam, rápillantok azért még a telefonomra, írt-e esetleg, és képzeld, akkor mondta le csetben a találkozót.

– Mi van?

– Igen, Klári, így történt. Én meg persze írtam neki rögtön, hogy jaj, valami baj van, meg ilyesmit. De nem fogod elhinni, utána mi volt.

– Mi?

– Nem nézte meg a cset-üzenetemet. Ott van mellette, most már négy hete, hogy nem olvasta. Közben gyakran világít mellette a zöld jel. Meg posztol.

– De biztos fogtok találkozni, ha bemegy hozzád a szalonba.

– Á, már más jött.

– És akkor most mi lesz? Így lett vége? Hogy így lóg a levegőben?

– Igen. Egy olvasatlan üzenettel lett vége. És gyakorlatilag nem történt semmi. Csetben mindent elfantáziáltunk, de ténylegesen hozzám sem ért. Ilyen a virtuális világ, a gyávák fantáziaterepe. Gondolj, bele, a 90-es években mindezt meg sem tudtam volna, mert ha élőben nem mondja, nem jut el hozzám az infó, hogyan képviselődik arról, hogy simogat.

– Hát, nem is tudom, mit mondjak. Ez sokkoló. Még jó, hogy én már nem ismerkedem. Mit fogsz most csinálni?

– Mit, Klári, folytatom az ismerkedést. Az élet olyan, mint

egy doboz bonbon. Van, hogy avas jut belőle, van, hogy édes.

– Tudod mit, adj nekem is egy cigit – mondtam én.

Rágyújtottam, és ahogy fújtam a füstöt, azon méláztam, miért is gondoljuk azt, hogy nekünk jár a boldogság. És eszembe jutott nagyanyám idős arca. Mindig fekete fejkendő és fekete, apró mintás ruhákat viselt. Botra támaszkodva járt, pedig nem is volt még idős. Neki nagyon rövid időre érték a boldogságot.

– Mama, hogy ismerkedtek meg nagyapával? – szedtem össze egyszer a bátorságom, és kérdeztem meg őt. Sosem beszélt a szerelmük kezdetéről.

– Klárikám, nem volt az bonyolult történet. Szüreti bál volt. Meglátott engem, beszédbe elegyedtünk. Nem sokkal később már hozta a gyűrűket. Komolyak voltak a szándékai. Három hónapra rá össze is házasodtunk.

– És boldog voltál vele, mama?

– Persze hogy az voltam, nemsokára megszületett apád, aztán a húga. Csak az a rohadt háború, az ne lett volna. Eltűnt, a Don-kanyarban, a nagyapád. Onnantól kezdve küszködés volt az élet. Rövidre mérte nekem a boldogság idejét a Jóisten. De ne feledd, kislányom, a Jóisten itt tart bennünket, amíg feladatunk van. És nekem is szép feladatot adott, hogy a gyermekeimet felneveljem. Csak a nagyapáddal az idő, az lehetett volna hosszabb is.

Visszatérve a jelenbe, a barátnőmhöz fordultam:

– Gondolj bele, nagyanyáinknak rövid időre méretett a boldogság. Az én nagyapám ottmaradt a Don-kanyarban. Soha többet nem ment a mama férjhez. Szerintem férfi sem ért hozzá.

– Jaj, Klári, jössz mindig ezekkel a történelmi példákkal. Így meg úgy a Don-kanyar. Nem tudom, feltűnt-e, de már a lakásokban nincsenek könyvek. Már ciki, ha könyvespolcot veszel. Én egyet tudok mondani neked, gyere be hozzám a szalonba, és megcsinálom neked szép pirosra a körmöd, jó? És ne ellenkezz. Élj! Ha így folytatod, egyszer rád omlanak a könyveid, a nagy magányodban. Ez az eltűnős pasi egy gyökér volt, de én hiszek abban, hogy vár még ránk tényleges fickó és valóságos kapcsolat is. Csak hagyj, hogy segítsék neked. Jövő szerda jó lesz?

Cím nélkül, 2023

A VÁROS FESTŐI

Silling István

Tollseprűvel porolta le a festményeket a cseléd lány a gazdag szalonban a Bajai úton, a század végén emelt, magasföldszintes, villának is beillő eklektikus épületben. A házat magyar mérnök tervezte és magyar mester építette F. N. földbirtokos számára, de nem a századfordulón már errefelé is megjelenő stílusban, hanem vaskos, inkább rusztikus faldíszekkel, vastag talappal. Pusztán az ablakok felső, félköríves része vallott egy kissé újszerűnek. A szalon az utca felé nézett három ablakával, míg mellette mindkét oldalon egy-egy hálószoza. A szalonban két bútorgarnitúra is várta az ünnepi alkalmakkor összegyűlő társaságot. A rokokó bútort: asztal, négy szék, két fotel, kanapé, valószínűleg még a ház asszonya kapta hozományul az egész vidéket bíró Latinovits család egyik elnémetesedett ágától, a Westermayeréktől, a múlt század elején. A nagy szalon másik bútort már az aszszonyság rendelte meg a legújabb divat szerint, szecessziós díszítésekkel: hat fotel, egy kanapé, magas, vitrines tálaló, alacsonyabb tálaló. Az alacsonyabb szekrénykén virág- és gyümölcsdíszes sötétkék Zsolnay váza. A metszett üvegű tálaló felső, két függőleges része közötti üres térben egy kisebb, fehér bikát ábrázoló herendi szobor. Erre a cselédnek külön kellett ügyelnie. Becses darabnak tartották.

A szobor ritka ajándék volt az alkotótól, H. Ludwigtól, a város igen ismert és megbecsült festőjétől, akinek kézügyességére, fiatalabb korában, a legjobb magyar szobrász figyelt fel. Szobrásznak kezdett tanulni a fővárosi akadémián. Apja kelmefestő műhelye régóta jól jövedelmezett a városban. Még a környező falvakból is számos megrendelése érkezett, hiszen ilyen iparost egyetlen falu nem tudott eltartani. Jöttek tehát a városba a vásznakkal, amelyekből majd otthon különféle mintájú szoknyát, kötenyt, ruhát varrtak. Szinte minden színből lehetett rendelni. Mintás képfestéssel is foglalkozott. A kelmefestő és ruhatisztító üzlet mellett egyre több szántóföldet is vásárolt az idős mester. Nősüléskor, a sikeres üzletnek köszönhetően, jó partinak bizonyult, és a felesége révén is jutott nekik a határban jó néhány hold, így még egy szép tanya, szállás is az övék lett. A város elismert polgárainak sorába küzdötte magát. A két foglalkozás jövedelméből már jutott egy körüti ház vásárlására is. Fiát is taníttathatta a fővárosban. Az ifjabbik Ludwigit azonban nem a formák, hanem a színek világa vonzotta jobban, s hamar odahagyta, a szóbeszéd szerint, a sáros agyagot, a gölöncsérséget. Fehér munkaköpenyben szerette magát látni, amint az általa jól ismert és kedvelt alföldi tájat festi meg az immár

haldokló posztimpreszionista stílusban. De a közönsége, a városkában lakó művészetkedvelők köre ezt kedvelte: a pipacsos rétet, a szántóvető paraszti életet és a gazdag, tarka baromfiudvart meg a kenderáztató tóban ruhát mosó népviseletes asszonyok színes ruházatának megmintázását. A népszerűségét nem vitatta el senki. Roppant hiú alkotó volt, s bár több kiállításon is részt vett az akkori ország városaiban, de csak az amatőr hírlapírók és a lokálpatrióta lapok szóltak hízelgően az alkotásairól. Műveinek vásárlói között többször előfordult, hogy megrendelésre készítette a népiesség korának ismert zsánerképeit, leginkább alföldi tájképeket. Festett ő ködös, őszi hangulatú, szinte monochrom szürkés-kék tájképeket is, amikor nem a vásárlókra gondolt. Ha megfizették, hajlandó volt a megalkuvásra, s azt és úgy festett, ahogy a megrendelő kérte. És tette ezt büszkén, hiszen a művész úr megszólítás a környezetben csak neki járt ki.

Ludwig a hírnevéhez illő feleséget, szépet is, gazdagot is, híres famíliából valót a városban nem talált. Talán nem is akart itteni nőt, ugyanis a szülőváros régi, gazdag úri népe mégiscsak ismerte a családjá eredetét. A morovicai határ egyik kastélyából hozott feleséget, aki az ő elvárásainak megfelelt. A polgári származású, dúsgazdag családból való úri hölgy jócskán támogatta művész férjét, hiszen így ő maga továbbra is a felsőbbrendűség tudatában tetszeleghetett. Különös házasság volt az övék is ezen a tájon. Ugyanis ha alig akadt pénz a körüti házban, olykor a kaszinóbeli barátai kértek tőle festményt, leginkább tájképet legelésző tarka tehennel, vagy a saját szállásukról készített. A kéményesi származású Stebler Izidor ügyvéd házában sokáig őrizte özvegy Steblerné a H. festő szüleinek tanyájáról készült, nagy méretű olajképet. Ha pedig a művész úrnak éppen nem volt kedve olyasmit festenie, amit a vásárolni érkezett műpártoló kívánt, hát a felesége, ravasz nő lévén, rá tudta bírni, hogy a megrendelésnek eleget tegyen, s a pénz a házban maradjon. Ludwig ezt nem is tagadta sokáig, nehogy a házasságukat amúgy is rengető kiruccanásai miatt újabb perpatvar keletkezzen. Pedig nem is tudta, szegény, hogy Lotte már jó ideje viszonzozza egy fiatal katonatiszt udvarlását, akinek áthelyezését maga akadályozta meg a városi katonai parancsnokság idősebb vezetőjénél egy roppant népszerű témájú tájképpel.

Az új művészeti irányzatokat nem követte a művész, bár Budapest után Európa több nagyvárosában is folytatott hosszabb-rövidebb ideig tanulmányokat. Mindez azonban hatás nélkül

Aracsi pusztában, 2021

maradt az alkotásain. Nem tudta elfogadni az új képzőművészeti törekvéseket, az izmusok előretörését, hiszen igencsak imponált neki, hogy a vidéki amatőr festők őt utánozták, mesterüknek tartották, miközben ő is csak az egyik szolnoki festőművésztől kapta az ihletet. A városi kaszinóban megbecsült helye volt a művészasztalnál, az úri társaság kedvelte. Gangosan járt, elegánsan öltözködött, büszke volt a sikereire. Még a városi polgárhölgyek sem vonták meg tőle kegyeiket, bár a portréfestés távol állt tőle.

Később azonban a haladó, formabontó nyugati irányzatok képviselője is megjelent a városban, akinek bátor expresszionizmusa, friss koloritása, harsány színhasználata, absztrakt ábrázolásmódja és párzsi kiállítási sikerei elhalványították a túlhaladott alkotói megvalósulásokat. S hiába igyekezett az addigi művész úr barátkozni a másikkal, s követni az új utat, az nemigen sikerült neki. Még a kaszinóban sem tudta megtartani férfiúi fölényét a frissen érkezett, de gaz-

dag városi múlttal, parlamentaristákkal és virilista vagyonnal rendelkező arnyékában. Még az itthoni lapokban, a helyi folyóiratokban maga a család írótagja is, aki addig akarva-akaratlanul próbált írásában eleget tenni a család elvárásainak, és valamilyen elfogadhatóvá tenni a múlt korszakhoz tartozó rokon képeit, de végül ő is kimondta az elhalványulás ítéletét. Ahogy az idős festő egykoron istenhözadót mondott a szobrászatnak, úgy lett az ő festői sikereinek is egyre halványabb a híre. Saját városának idősebb közönsége még kereste, sőt keresi is az ő képeit, de ez a fiatalabb nemzedék körében már csak az érdekesség, a családi nosztalgia vagy egy-egy korban készült alkotások komplett gyűjteménye létrehozásának igénye.

Ezért kellett oly nagyon vigyázni a herendi fehér bikát. Abban nyilvánult meg festőnk valódi művészi talentuma. A herendi manufaktúra többször is meghívta vendégalkotónak, ámbar H. Ludwig ezeket gyakran vizsaszautasította.

A Bajai úti épület szobáinak falait egy, a városban ugyan csak kedvelt címfestő képei borították. A Némethonból idekerült vándorló iparostól, aki a 19. század végén itt talált elég megrendelést, címfestői foglalkozása mellett nem volt távoli a művészet szeretete, és mesterségéből, a színekkel való foglalatosságból eredően képzőművészeti alkotásai is születtek. A helyi kiállításokon festőként is szerepelt Sziklay L. A kisebb gyümölcscsendéletek mellett nagyobb tájképeket és portrékat, sőt igen méretes alkotásokat is festett akár vászonra, akár magára a lakás falára. Portréfestőként sokan megkeresték, hiszen a kor elvárásai és divatja szerint illett, hogy a családfő és neje megfestesse magát, és portréjuk ott legyen a tisztaszoba vagy a szalon falán. Sziklay volt az első, aki a városban festőtanoncokat alkalmazott, festőiskolát nyitott, ugyanis a fejlődő ipar és kereskedelem arányában nőtt a kereslet a jó címfestők, reklámfestők iránt.

folytatás a 4. oldalon

Így a fiatalok körében sokan érdeklődtek e szakma iránt. De a tanoncok közül csak alig akadt valaki, aki festőként is próbálkozott volna. A főutcán épült dúsgazdag Szemző-ház emeleti feljáratának falaira ő festette az azóta is csodált tisztaság, szüzesség, szépség allegóriáit csodálatosan maradandó színekkel, szárnyas puttókkal. Kései utódok az államosított palotának freskóit más, jóval híresebb festőművésznek tulajdonítják, pedig az egyik kép alsó szélén a jó szemű figyelő elolvashatja az alkotó vezetéknevét. Mestere volt a szakmájának, s az egész Nyugat-Bácskában több volt, mint csak templom- vagy címfestő. A Bajai úton épült nagy házban tíz képe díszítette a falakat. A szalon két szemközti falán rózsaketreben álmódzó aktfreskók néztek szembe egymással magára a falra festett keretben. A tulajdonos felesége így kívánta, a férje pedig a kedvében járt. A festő élő modellek után festette a csodás női testeket. Modellt talált az ott tanuló vidéki középiskolás lányok között, hiszen az asszonya jó pénzt ígért a kiszemelt és megszólított le-

ánykáknak, amit szinte nem is lehetett visszautasítani. A festő pedig alkotás közben és a képen sem takarta ki teljesen minden testrészüket. Festés közben az inasok, segítők segítettek a mesternek, adogatták a magas állványra a festékesdobozokat, tubusokat, mindent, amit kellett, s közben szájatva nézték az alkotás menetét, követve a lányok rendkívül vonzó testét is. A hölgyek tudták, hogy mire ez a villa vendégeket kezd fogadni, addigra ők már nem is lesznek ebben a városban. A mester nem küldte el a fiúkat, ugyanis ezt a technikát és festésmódot is meg kellett tanulniuk. Elmentek ők maguktól is néha egy kis időre az épület valamely sötétebb, dugottabb zugába vagy a kert bokrai mögé. A szobák belső ajtóit, ablakait színes vitrázsüvegek díszítették. A vendégváró vacsorákra érkezők mindig megcsodálták a remekeket. Sziklay hírnevét ezek az alkotások jócskán öregbítették. A vendégek pedig dicsérték a ház úrnőjének finom ízlését. A ház ura is büszke volt csinos otthonára. A festő pedig sosem hagyta magukra a segédeit a házban, nehogy bármit

is elrontsanak a készülő dísen, illetve a hölgy jó hírnevén. Mert a szép lakásban nem volt gyermekáldás, ami a gazdag, mindig élcelődő és tréfálkozó férjet többször búskomorra tette, s olyankor nem törődött a nejevel. A jószívű asszony minden eredmény nélkül kereste férje kedvét. A jó tíz évvel fiatalabb nő elutasítása pedig másfelé irányította annak tekintetét. A kamaszkorból kinőtt segédegyenyegek ezt észre is vették, s nem hagyták sokáig bánkódnia a hölgyet. Kettejükkel, bár alig beszéltek vele, igen szoros kapcsolatba került, ha mesterük netán valamiért nem tudott jelen lenni. Figyelték az úrnő szemjátékát, amellyel jelezte a lehetőséget. Nyáron a szépen fásított udvar végében álló filagória, melyhez örökzöld sövényvel övezett kanyargó sétány vezetett, tudott menhelyet biztosítani rövidebb kedvtelésre. A fiúk tudták a maguk dolgát és sorrendjét. Ilyen sikeres munkaszünetek után máris vidámabb lett a hangulat a házban, s az urat is jobban lehetett mosolygós arccal, vidám szóval, kedveskedéssel jókedvre deríteni. Karolina asszony a legé-

nyek jótéteményét magánrendelésekkel is jutalmazta. Látta, milyen ügyesen festik a virágokat, s mindkettőjüktől rendelt egy-egy kisebb virágcsendéletet is, amit ő maga fizetett ki. A képek kevésbé cikornyás keretben a szalon bejáratának két oldalán kerültek a látogató elé szignó nélkül. Az örömmel végzett jó munka meghozta gyümölcsét.

A szépen kidekorált új otthonból hiányzó gyermekáldást pótolandó, a dúsgazdag F. N. megalapította a városi mezőgazdasági középiskolát a város peremén, hogy a vidék legnagyobb természeti adottságát, a bácskai termőföldet minél korszerűbben és hatékonyabban, gazdaságosabban tudják művelni a nagyobb hozamok reményében. Felépítette az iskolát és a tangazdaság épületeit is nagy, 170 holdas földterülettel. Az első volt, aki ilyen gondal pótolta a családját sújtó magatlanságot. Amikor a 20. század közepi magyar terület-visszafoglalásnak befellegzett, az új, partizán hatalom háborús bűnösökként, a „megszállókkal való együttműködésért” F. N.-t és Karolina asszonyt kivégezte, vagyonát szétcincálta, pusztán

a masszív épület maradt meg csupaszon. Consummatum est.

Sziklai L a történelmi társulat megrendelésére megfestette a vármegye főispánjainak arcképeit. A vármegye főispánja sokáig a kalocsai érsek volt, és csak később került civil kézbe a hatalom, többször városi főispánsággal együtt. Ezek a főnemesi származású urak dolgaikat javarészt a gazdagabb polgári családok fejére, az alispánokra bízta, akik magukról is készítettek portrét Sziklaival. Szép festménygyűjteménye lett így a társulatnak is, meg egy-egy jól sikerült portré sem került pénzébe az éppen regnáló alispánnak. Sajnos, ezek az arcképek jórészt elvesztek a háborúságok alatt. Csak néhányuk került a városok múzeumába, néhány pedig még valamely család birtokában maradt.

A címfestőnek érkezett Sziklai L. a városban végzett munkáiért nagy megbecsülésnek örvendett. Olyan rangos elismerésben is részesült, hogy tagja lehetett a város legkiválóbb polgáraiból alakult Schweidel-szoborbizottságnak is. Képei máig megmaradtak néhány polgári lakásban.

A FI RELÉ

Lefeküdtem a villanyszerelővel. Egyedül voltam, éppen senki nem volt otthon, a lányom valami iskolai ügyben vagy a zenekarával, nem tudom, hol járt éppen, mindenesetre nem állt fönn a veszély, hogy hirtelen betoppan, háromszor-négyszer is rá kell szólnom telefonon, mire nagy nehezen elindul hazafelé, ha hét közben valami délutáni programja van. Tizennégy múlt, egyre kevésbé igényli a társaságomat. A férjem meg, tudod, éppen valahol vidéken, fogalmam sincs, mennyi ideig, már a múlt héten elment, minden reggel telefonál, megkérdezi, hogy vagyunk, elmondja, hogy jól van, és nagyjából ennyit tudok róla. Többre nem is vagyok kíváncsi, főleg volna elmesélni, mi történik, úgyis tudom előre, nagy siker, nagy lebőgés, nagyjából ez a kettő, köztes lehetőség nincs, mert olyan még sosem fordult elő, hogy a zenekar közepepen meleg, inkább langyos vagy éppen hűvös fogadtatásban részesült volna.

Ismered jól a helyzetemet, tudod, hogyan élünk, nem szükséges túlrageznom, hogy majd húszesztendő házasságunk milyenné lett az elmúlt tíz évben. Számtalanszor megbeszéltük ezt, a tied sem sokkal különb, annyival talán, hogy a te férjed legalább nem iszik, mint az enyém, hidd el, az hatalmas előny. Nem is tudod, milyen hatalmas. Gondold el, beesik éjfél után részegen, én már félig alszom, de örüljek neki, hogy megjött, és szexelni akar. Búzlík az italtól, és nem hagy békén, egyszerűen hányingerem van tőle, minnek cifrázzam, ez a nagy igazság. Nem is értem, hogy tudtam hozzámenni, illetve azt nem értem, miért nem váltam el tőle már régen. Persze tudom, rögtön azt mondod, a lányom miatt, igen, a lányom miatt, őt imádjá, előtte legalább tartja magát, ha részeg, nem is megy

a közelébe, előtte még részegen is szégyelli magát.

Tudod, hogy nem most kezdődött, már régóta játszom a gondolattal, mi lenne, ha feladnék egy hirdetést, ötvenes nő férfit keres, valami ilyesmi szöveggel, férfit, aki lehetne bármi, titkos szerető, beszélgetőpartner, akármilyen. Én is lehetnék bármi, csak nőnek tekintsen, én meg őt férfinak, ezt szeretném. Tudom, te erre egyszer azt mondtad, szó szerint, és igazad is volt, hogy ilyen nincs, ez lehetetlen, férfi és nő az férfi és nő, nincs más lehetőség, nincs barátság, lelki vonzódás, egy frászt, képtelenség, hogy férfi és nő között legalább az egyik fél részéről ne legyen valami több, valami egészen más, gondolj vissza a reménytelen diákkori szerelmeidre, mindent megtettél, hogy a fiú közelébe kerülj, még azt is eltúrta, hogy te legyél a lelki szemetesládája, neked mesélje el a bánatát, hogy becsapta az éppen aktuális szerelme, hát hogy gondold, hogy most, ötvenéves korodra, most majd sikerülhet? Meg amúgy is, mit akarsz, tudod egyáltalán, hogy mit akarsz? Legyen rendben a pasi az ágyban is, meg lelkileg is? Gondolod, ez olyan egyszerű? Hát nem jöttél még rá, hogy egy pasi egész mást akar? Hogy nagyjából nem akar semmit? Még mindig nem érted? Hányszor mondtam már el, hogy a legtöbb pasi leszárja a lelkedet! Igen, ezt így mondtad, szó szerint, leszárja a lelkedet, én meg erre csak ráztam a fejemet, hogy az nem lehet, nem mind olyan, az én férjem sem volt olyan, különben nem lett volna a férjem, de az ital, valahogy az italtól lett ilyen, amilyen, vagy belefásult az életébe, a dirigálásba, ki tudja, akkor teher már neki az élet, bizonytalan a helyzete, bármikor megvonhatják a pénzt a zenekartól, és akkor neki vége,

a zenén kívül semmihez sem ért, egy szöveget sem tud beleverni a falba, mondjuk meg sem kísérelte, ez a fi relé meg már régóta kellett, nehogy egyszer kigyulladjon a házunk.

Jaj, olyan rettenetes ez! Már hallom, előre hallom, mit fogsz mondani, én itt vívódok magamban, hogy mit fogok mondani, kezemben a telefon, mindjárt hívlak, és gyorsan végiggondolom, mi a legfontosabb, mit ne hagyjak ki, ötvenes nő férfit keres, szerinted ez rá van írva az arcomra? Vagy hogyhogy észrevette rajtam ez a villanyszerelő? Te, én el sem akarom hinni, de olyan érzés volt, mint diákkoromban, igen, mint amikor rám nézett egy fiú, és én rögtön elolvadtam tőle. Hát ennyire ki lennék éhezve egy kis szeretetre, hogy rögtön levesz a lábamról az első férfi, aki utamba akad, és nőnek néz? Ennyire nagy a szeretetvágy bennem? Te jószág isten, mi lesz így velem? Szóval így kezdem majd, a fi relé miatt volt az egész.

Nem is tudom elképzelni, hogy történhetett. Másodszor járt nálunk, el kellett mennie valami vezetékért, először csak felmérte, miből mennyi kell, aztán visszajött. Nem gondoltam én semmi-re, megkínáltam egy kávéval, süteménnyel, mert éppen volt még otthon, valamit mindig kell sütnöm, tudod, a lányom edesszájú, nem tehet róla, én meg nem akarom visszafogni, hadd egyen szegény, mértékkel persze, mértékkel, na szóval a lényeg, hogy volt sütemény is, erre láttam, hogy mohón felcsillant a szeme, régen ehetett már házi süteményt. Túrós pite volt, pehelykönnyű túrós pite, ismered, neked is megvan a receptje.

De ez még első alkalommal történt. Másnap, amikor visszajött, láttam, hogy besandít a konyhába, ahol elő-

ző nap ette a süteményt, mintha azt lesné, maradt-e még, vagy talán hogy van-e ott valaki, nem tudom, mindenestre mielőtt nekiállt dolgozni, megkérdezte, hogy egyedül vagyok-e itthon. Nem tulajdonítottam jelentőséget a kérdésének. Hagytam, hadd végezze a munkáját, nem álltam ott fölötte, nem lestem, mit csinál, mentem én is a dolgomra, visszautam a papírjaim fölé, éppen a havi számlákat rendeztem, aztán egyszer csak éreztem, mintha valaki nézne.

Ott állt mögöttem, nem szólt, csak amikor megfordultam, akkor mondta, hogy végzett, befejezte, és én akkor megláttam a szemében azt a szikrát, de nem, nem is szikra volt, inkább valami tompa fény, szomorkás villanás, mintha előre sajnálkozna valamin. Fölálltam, és ahogy odaléptem mellé, nem mozdult, megfogta a karomat, de nem erősen, inkább olyan természetesen, mintha régről ismernék egymást, és kérdezett valamit a számláimmal meg az íróasztallal kapcsolatban, hogy ugye, nem ez a fő foglalkozása, vagy valami ilyesmi lehetett, nem emlékszem pontosan, mert akkor már csak azt a zavaros tekintetét láttam magam előtt, az elsötétülő szemét, és én nem álltam ellen, hagytam, hogy vigyen magával a pillanat sodrása, mert az volt, mintha belekerültem volna valami áramkörbe, főleg lett volna kapálóznom, hiszen nem volt rossz érzés hagyni magamat, és a fi relé is a helyén volt már, hogy megszakítsa az áramkört, ha kell. De nem volt rá szükség.

Minden úgy zajlott, mintha réges-régen ismernék egymást, olyan természetesen. Igen. Így fogom kezdeni. Nem tudom, megérted-e majd, amit mondanom akarok, de az az érzésem, hogy e mellett a férfi mellett én újra nő lettem.

Patak Márta

KÖZNAPOK

„Úgy hiszem, világos célzatosságom írása. Vajon nem a legrealistább realizmus-e, nem a legvalóságosabb valóság-e a megtörtént történeteket mint »fontos, fennkölt, körülményes, kedves és kitalált történeteket« elmondani?”

Esterházy Péter: *Esti*, 2010, 146.

Hiszek a köznapokról szóló történetek fontosságában. Abban, hogy maradjon valami az újrakezdések, emlékidézések szereplőinek viselt dolgairól.

Mert általuk népesül be a nagybetűs élet. Ők azok, akik impériumváltáskor diadalkaput ácsoltak, megjárták a frontokat, vagy éppen a *precedniket* várták... Ők azok, akik körmenetekben lobogót vittek, lakodalmakban, zenészek előtt, üveggel a kezükben táncoltak, és ők azok, akik Mikulásnak öltözve mosolyogtak megszeppent gyermekségünkön. Ők azok, akik mi is leszünk az emberi lét örök körforgásában. Ők népesítik be a folyamatos múltat. Ők láthatók a családi fotókon. Műtermieken és otthoniakon.

A sok tekintetben rettenetes huszadik század teljesítette ki a fényképezkedés lehetőségét. Családunkban nagyjából a harmincas évektől kezdve maradt képi lenyomata a mindennapok valóságának. Talán azért, mert mindkét ágon iparosfámília voltunk. Varjasok és Klamárok, reformátusok és katolikusok. Eggyé olvadó, külön világok. Bigott papisták és nyakas „ósmagyarok”! Moroviciak és topolyaiak, akik mindössze annyiban különböztek környezetüktől, hogy kicsit talán jobban akarták a polgári lét szabadságát, mint mások. Nem felvágásból, nem is különködésből, főként nem úrhatnám bolondériából. Valahogy rájuk tört az igény, akár egy hirtelen jött nyári zivatar. Mi több, a fotók alkotta szivárvány nem illant el, hanem örök káprázatként része maradt életüknek. Hídat képezve múlt és jelen között.

Ez lett az örökségem. Egy fotópapíron rögzített képi világ, amelynek szédítő mozgalmasságát, egykori hangfoszlányait magamban őrzöm majd hetven éve.

Másként nem igazán őrizhető, mert valljuk be, generációról generációra lenullázott bennünket a történelem. Mindenki mindig a fészekrakással kezdte a közös életet, és annál nem is jutott tovább.

A juss tehát ott van a kanizsai lakás minden zugában. Elsárgult fotók, *katulák* rejtekén. Mivel szanaszét hordtam őket, így már a kartali remeteség fiókjaiban, dobozaiban is lapul belőlük számos darab.

A fotókon ott a szűkebb és tágabb környezet, a nem túl népes rokonsággal: a képen éppen háttal, esetleg takarásban vagy bemozdulva, ritkán a lencsébe nézve. Sokszor hallottam félig komoly, félig tréfás megjegyzésüket: „Hagyjad már, Rózsi, engem nem fog a film!” Mosolyogtak ugyan, de igyekeztek kilépni a képből, még mielőtt exponált olcsó kis masinájával az akkor menyecskesorban lévő anyám. A fotózás tudományát Karcsi bátyámtól lestem el, aki után szintén sok életkép maradt. Őt, férfiember lévén, komolyan vették, és többnyire pózba merevedve álltak, ültek rokonok és ismerősök, arra várva, hogy kattanjon a gép zárszerkezete...

Mostani kutakodásomkor három, korábban többször félretett fotó került ismét a kezembe. Egyiken a család első

macskája néz kíváncsian a lencsébe, a másikon apám áll festékes munkaruhában, a harmadikon nagyanyám látható, meszelővel a kezében... Pillanatképek.

Zsákbamaczka

Nem a kitalálhatatlanra, kiszámíthatatlanra gondolok. Sokkal prózaibb, sőt: szó szerinti a mondandóm. Eredője a költözés. Méghozzá a *Borisz Kidrics*ből a Vajdasági utcába. Ami egy szontyola, esőfelhőktől szürke, hideg tavaszi napon történt.

Mielőtt a nagy nyüzsgés kezdetét vette volna, apám egy zsákot hozott, hogy fekete-fehér kandúromat abban vigyük magunkkal... Így a pakolás napján zsákbamacskám lett!

Ott zötykölődtünk anyámmal a teherautó kabinjában, ölemben a zsákkal. A sofőr megkérdezte, mi mocorog benne. Amikor megmondtam, rám mosolygott, és adott egy baráti tanácsot: – Tudod tán, hogy három napig nem lehet kiengetni, mert elszökik!

Így aztán a felfordulásban, jövés-menésben egy sámlin ülve őriztem a jószágot. Órák múlva a gangról a szoba egyik sarkában árválkodó *szelonyra* költöztettek át, zsákostul. Vártam, hogy vége legyen a nyüzsgésnek.

Késő délutánra járt az idő, már lobogott a tűz a *sporhet*ban, barátságos meleg volt a házban, amikor apám megszólalt: – Engedd ki!

Kibogoztam a madzagot, szélesre nyitottam a zsák száját, mire Fincike riadt képpel, poros-szürkén előbújt, majd óvatosan elindult felfedezni a szobákat. Körbejárt mindent. Szekrények, ágyak alá mászott, aztán visszatelepedett mellém.

Nap vége volt. A macska már a *sporhet* oldalánál lévő sámlin aludt. Majd mi is eltettük magunkat holnapra, hogy apám kedves szófordulatát idézzem.

Másnap korán keltem. A kandúrt ke-restem. Kiderült: reggel egy óvatlan pillanatban kiszökött. – Három nap! – szipogtam. – Három nap! Elment a macskám...

Aznap nem láttuk. Sőt másnap sem. Apám nagy igyekezettel végigjárta a szomszédokat. Biciklire ült, és elkarikázott a Szeles utcai házhoz. Semmi. Már újból esteledett, amikor még mindig a macskát sirattam. Mondták: lesz másik! No, ez csak olaj volt a tűzre. Levegő után kapkodva zokogtam: – De nekem nem kell! Nekem a Fincike kell! – üvöltöttem, egyre vörösödőbb fejfel.

Apám és nagyanyám a toporzékolásomról nem vett tudomást. Nem úgy anyám, aki a poroszos nevelés híve volt. Ahogy felém indult, az nem sok jóval kecsegtetett. Már bújtam volna az asztal alá, amikor kintről cérnavékony nyávogás hallatszott...

Pingálás

Sátoros ünnep! Merthogy akkora a felfordulás előtte, alatta és utána. No meg a rákésülés! Mégis, a beköltözés utáni nyárvégen hozzáfogtak a ház belső csinosításához. Pénz híjával, a nadrágszíjat meghúzva, csak a nagyon szükséges dolgokra költöttek. Péter bácsi új ajtókat ácsolt, mert a régieken besüvített a szél. Meg ablakalanok voltak. Az anyag árát kellett kifizetni. – Majd visszasegítet, Feri! – mondta, és kissé feljebb tolt a micit, fel egészen a feje búbjára. Csen-

desen dolgozott az amúgy egyszálbelű, Don-kanyart megjárt ember. Minden nyílászárót megjavított.

Ámulva néztem, amint a kiskonyha ajtaját tragacson eltolta a műhelybe. Amikor visszahozta, rá sem lehetett ismerni. Először is az ajtó közepére, a kilincs fölé egy nagy üvegtábla került, amelyen ki lehetett látni az udvarra, kertre. Aztán meg valami borítást is tett rá, úgy már nem szelelt...

Alig ment el a rokon ácsmester, az apró bútor máris kikerült a gangra. A szekrények meg a szoba közepére.

Apám először a falakról a régi mészréteget dúrta le, spaknival. Hártyás, nagy pillék pattantak szerteszet. Fehérek, méregzöldek, okkersárgák... Ma is érzem, hallom, amint a talpam alatt roppannak.

Aztán mindenkit kiküldött, pedig én szívesen maradtam volna, hogy lássam, miként lépdel a létrával ide-oda.

Pár óra múlva megcsodálhattuk a halvány barackszínű falakat, amelyekre délután egy furcsa, hengeres szerkezettel mintát varázsolt.

Míg száradt a *rádlizás*, kijött, hogy megolvassza az enyvvet, amely akár a főzocsokoládé, olyan sötétbarna színű és táblás volt. Összetörte. Egy ütött-kopott, kiszolgált mázas edény alján koppantak a lehulló darabok. A ház végében két téglaközött tűz lobogott. Magasan felnyaló, vörös lángokkal, mert hiába tiltották, csak raktam rá néhány darab hasított tűzifát.

Így aztán apámnak várnia kellett, hogy lelohadjon kissé a tűz heve. Csak utána került téglákra a lábos, benne az enyvvel, amely a hő hatására lassan cseppfolyóssá vált.

A forró masszát a rozsdabarna falfestékhez keverte. Időnként a keverőpálcán ellenőrizte az elegy állagát. Majd az egészet kis pléhedénybe öntötte, amelyet a derekára kötött zsinagra akasztott. Abba mártogatta hosszú szárú, rövid szőrű ecsetjeit. Csíkokat húzott. A szobák festését a plafon alatt azokkal szegte be. Két vékony között egy vastaggal.

Meszelés

A munkát lócitromgyújtás vezette be. Ha elment az utcán egy fogat, nagyanyám már kiáltott is, hogy nézzem meg, van-e valami. Nem állíthatom, hogy olyan túlzottan lelkesedtem volna a feladatért... Egy kiszolgált alumíniumlavórba kapkodtam a frissen elpotyogtatott gombócokat. A szárazal jobb volt bánni, de nem lehetett válogatni, mert elég sokan szedegettük, hiszen tapasztani, meszelni készült az utca népe.

Nagyanyám és anyám évente álltak bele a munkába. Ami azzal kezdődött, hogy apám gödröt ásott a kert végében, amelybe egy kimustrált festékesvödört állított. Beleszórt a darabos mészkövet, és beoltotta. Először lapáttal, majd kiszolgált öreg *lapickával* kevergette a fortyogó masszát. Tisztes távolból, a galambház mellől bámultam igyekezetét. Izzadó homlokát törölgette. – Van elég víz? – kérdezte anyám. – Nehogy megégjen a mész! Apám, az intelmet hallgatva, csendben, mosolyogva kevergette a fortyogó masszát. Amikor már alig pöszörgött, vizet öntött a tetejére, hogy ne bőrsődjön be. Aztán az egyik olajtóval lefedte, hogy bele ne szédítsen a kíváncsiság.

Mindig mindent a lehető legnagyobb körültekintéssel csinált. No meg sosem

Klamár Zoltán

Cím nélkül, 2023

szólt bele más dolgába. Így abba sem, hogy a két asszony hogyan és mikor tapaszt, meszel.

Az utcafront és az udvar meg a szomszéd felől is vakítóan fehérek lettek a falak! A házaját mélykékre, szürkére vagy barnára húzták el. Mikor milyenre. De mindig minden falszakaszt ilyen módon fejeztek be.

Ezért hagytak az aktuális színből egy kis porfestéket a stanicliban, hogy a csapómadzagot megforgathassák benne. A zsineget én csaptam ki: két ujjal! Vékony festékcsik jelezte, hogy meddig kell a lábamat lekenni. Ám a művelet egyszerre sosem sikerült, mert a tapasztások miatt a falak igencsak görbék voltak. Eből többnyire vita kerekedett. Amit általában a fáradtság csendje zárt le.

Valóság

Leképezni az egykori valóságot, de hogyan? Mert valljuk be, az idő nem mindig, főként nem mindent szépít meg. Talán nem is kell. Többnyire elég, ha csak nosztalgiamentesek, mégis személyesek a történetek. Szikárságtól koppanások, akár a köznapok. Úgy vélem, így helyes a fotók realitására reagálni. Mert nem illő máshogyan elbeszélni azt a nagy igyekezettel teli kezdetet, ami a szüleimet jellemezte a háború utáni években. Otthonteremtési vágyuk, spórolással telt éveik bennem ragadt morzsái a fenti sorok.

A történeteknek jó esetben folytatásuk van, méghozzá közös, kiteljesedő. No igen, jó esetben. Ám van úgy, hogy a mindennapok lüktetése mást hoz, más-milyen irányt vesz az események folyása, és a párokat megfélezi valami felsőbb hatalom, amit sorsnak is szoktunk nevezni. Ha úgy tetszik, korán lehasad a családfele egyik ága. Hát velük is ez történt. Jószerével ennyi teljesség maradt utánuk. Sőt, akkori életük tárgyi valósága is már a múlté. Maradtak a fotók mint a megfoghatatlan mulandóság képi lenyomatai. A fotók, amelyek alapján elmondható a megélt valóság, a megtörtént történetek éppen úgy, akár a kitaláltak.

Cím nélkül, 2023

Klemm József Március

A föld
már büröközöld.
Miként a poshadt
kenyéren tenyészik a penész,
úgy kászálódik, burjánzik
szemlátomást az egész
réten a friss fű.
Milliónyi apró tű
szúrja át a anyaföldet,
a fény felé törtet,
kíméletlenül, mint maga az élet,
mely sajátjának hiszi az öröklétet,
és győzni akar, mindenáron.
A fűzfaágon
borbolyavörös kiütések dagadnak,
s bár jó néhány áldozatul esik
a márciusi fagynak,
a többség szent barkává szelídül.
Az ég ütemesen borúl-derül,
esővel, napsugárral nógatva
minden sarjadót, hogy
a téli depressziót
mulasztva hódítsa meg e
sziporkázó mikrovilágot.
A februári fagyoktól elcsigázott
szívembe is belopta már
magát ez a csintalan reménysugár,
mely az új kezdet hitét
hordozza, már-már parancsolva,
hogy ne csak létezzem, de
merjek igazán élni is,
hisz amott már hinnyogva trappol,
nyargal felénk a hebehurgya,
habókös április.

Zsirai László Készület

Amíg a Rózsakertet hó lepi,
faggal köszönt január-február,
jégpaplan alatt szendereg a nyár.

Az ember azt gondolja, jó neki,
mert álmokat dédelget és készül:
szíve újra ujjongásba békül –

Bármilyen gonosz arcú is a tél,
minden tavasz kivirágzik egyszer.
A nyár mosolya a legjobb vegyszer.

Nem ismered az összetételét,
ám érzed, hogy szépséggel melenget,
és lelkedből sok-sok bút elenged.

Erre vágyunk, míg kint a szél zenél,
hóbundás fákkal táncolva süvít,
hisz minden évben véget ér a tél.

A remény rügye belül üdvözít.

Dal

A faliórán mindig dél van,
vagy éjfél, ahogy gondolod,
lebénultak a mutatói,
elavult, ócska, rossz dolog.

Ám a szívemben élő nyárban
mosolyodból süt rám a Nap,
szavaid édes záporában
fűrődve lelkeim boldogabb.

Balajthy Ferenc Márciusi színek

Március Tizenöt
Kikeleti gyöngy!
Ez a legszebb ünnep,
Nincs ennél ékeesebb,
Mosolyog a Föld!

Piros az ég alja,
Fehér még a köd.
Zöld lesz a fűz ága,
S Nap az álom tájra
Szép kokárdát köt!

Krisztus-kereszt a láncomon

Kihúzott szegek égre meredtek mind,
Halott, s vér tiszta hegyen a holttest.
Magára maradt a kereszt már megint,
Minden beforrt, nem jelzett sehol seb.

Egy pillanatra sötét volt, majd égett,
Kigyúlt az összes csillag, fényfáklya.
Szél suhogott, millió angyal szárnya,
Mikor ott egy holttest – Istenné lett!

Azt hitték, megölték Őt, mint a latort,
De élőbb lett, akár csak valaha volt,
S kétvégű világban – megszületett!

Azóta emberszívben, képen, zászlón,
Akárhogyan, fonott ezüst nyakláncon,
Hordom – s áldom – azt a feszületet!

Gyümölcsoltó szerelem

(Holtodiglan-holtomiglan)

Oh, csakis én tudom, hogy te nem vagy,
Te már nem tudhatod, hogy én vagyok!
S öregszem, ám emlék-ifjan maradok!

Bár lombtalan fa reszket, megölné fagy,
Nap szunnyad benne, mégis élő termet,
Hogy hozzon gyümölcsoltó szerelmet!

Mag kikel, fa zöldell, s a gyümölcs érik,
De mind leptyog, – viharok széttépik!

Te már nem tudhatod, hogy én vagyok,
De érezned kell, – hogy veled maradok!

Léphaft Pál hattyú és orion

esteledik
lila madár
nyit a bazár
apró műfényvel
kirakva villog
az égi kirakat
benne ezernyi
fénybogár
bak és oroslán
androméda
hattyú és orion
serceg a tejút
hidegen
fonnyadt
narancshéj a
lámpafény
ideleenn
szanaszét
papucsok
a konyha
alvadt színű
kövezetén
vár az éj madár
csillagszekérre
szállók
aztán ámulva
fodrozom vele
az égi palástot
repít a hollószínű
vitorla
könnyedén
átlépek minden
hulló csillagon
át minden
láthatatlan
égi határon
s ha elfogy
az úrnak rám
szabott sötétje
hajnalban
visszatérek
a lila emberi
mindenségbe a
kávét befőzőm
s míg a számhoz
emelem
visszanézek
hull a porcukor a
szultánkenyerről
.....
vajon
világítottam-e
ideleenn
vagy csak
szaporán égtem?

Menj be, ha kint nem lehetsz, 2020 (részlet)

A FÉNY KINT REKEDT

Halmosi Sándor: *Tantra és hőszivattyú. A mélyalkalmazkodás napi csodái.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2023

Aki ismeri Halmosi Sándor versesköteteit, *A démonokkal flancolótól a Lao-ce szenvedélyéig*, s azokon át szerette meg a szerző kifinomult és különleges líráját, őszinte emberi üzeneteket, tiszta emberi gondolatokat, érzelmeket, hangulatokat hordozó, tömör, szép költeményeit, melyeket könnyű és jóleső érzés befogadni az olvasónak, meglepődve ugyan, ám annál nagyobb odafigyeléssel olvashatta lírai trilógiájának három, egymás után megjelenő kötetét (*Napszállkák, Neretva, Katharok*), melyekben új költői szemléletmóddal, filozófiával, más (egyszerűbb és emberibb) kultúrák igencsak megszívlelendő bölcseseteivel, a test és lélek egymással racionális, ám ugyanakkor misztikus módon is összefüggő kérdéseivel, a rohanó, a felszínes, az igazi emberi értékeket lassan elfeledő világban él(degél)ő, lélekben elsikkadó emberrel (bármelyikünkkel) találkozhat. Ezeknek a verseknek az olvasása, megértése valóban nagyobb odafigyelést igényel az olvasó részéről, s nem csak azt: a filozófiai, bibliai, irodalmi utalásoknak érdemes utánajárni, utánaolvasni, hisz a gondolatmenet lényegét emelik ki, támasztják alá, összefüggéseket tárnak fel, megvilágítják a mondanivalót.

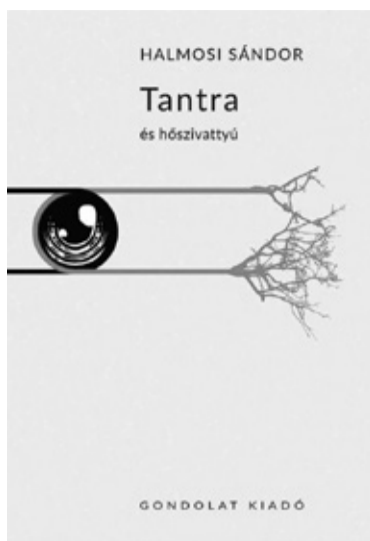
Halmosi *Tantra és hőszivattyú* című legújabb kötete a lírai trilógia folytatása tulajdonképpen, ám itt már nyoma sincs őszinte felháborodásnak, kiborulásnak, kétségbeesésnek, annak kapcsán, hogy hová is tart a világ. Maga a cím is (tantra: egy mindent átfogó tudás, a tudat tágitása; s a hőszivattyú, melynek működési elve a megújuló energián alapszik) arra utal, hogy már csak az elmélkedés maradt – megállapítások, riasztó és kegyetlen tények valóságosságától megtörtén a költő már nem hiszi, hogy az embertelen világ megjavítható, nagy erőfeszítések után végképp levonta következtetéseit. Ugyanakkor máris előrevetíthető, hogy peszsimizmusa mégsem egyértelmű és nem kizárólagos, hisz ezek a versek az olvasó elé kerültek, és gondolkodásra készítetik; saját életérzését, meglátásait ismeri fel bennük, s itt is megjegyzendő: a vers jelentésének, üzenetének megértését, kitágítását segítő, biztosan nem mindenki számára ismert bölcseseti, bibliai utalásokhoz való utánaolvasással.

„Áttetsző metaforáin át fényre ágaskodik / a fénysovár élet” – mondja Halmosi az *Égi gobelinek* című versében. A fény elérésének vágya gyakran visszatér a kötet verseiben. Ezzel a

vággyal egy időben a beismerés is ott van, hogy akkora már az önzés, a képmutatás, hogy ez a világ meg sem érdemli a fényt, a felemelkedést: „belepofátlankodni a fénybe” (*Vajon mire gondolhatott*), „az újjá nem születő fény ünnepe” (*Korpaarcú korok*), „behúzó a függönyt, maradjon kint / legjobb énünk, a fény” (*Behúzó a függönyt*). Az utóbbi, a rideg tényfelsorolás miatt megrázó, ugyanakkor az olvasó számára kijózanító versben fejt ki részletesen, miéért is nem érdemel fényt a világ: „1 millió hektár erdőveszteség, / 2 millió 318 ezer elsivatagosított hektár, / 868 millió alultáplált ember a világon, / 1 milliárd 741 millió túlsúlyos, / ma éhen halt 15 836 ember”. Ugyanitt Ezékiel idézi: „Hallgatják a beszédedet, de nem aszerint élnek.” Halmosi a lélek útjain, bibliai helyeken jár verseiben, bibliai idézeteket vagy utalásokat visz be verseibe („arra sem vagyunk méltók, hogy saruját megoldjuk”), ám ezekben a szövegkörnyezetekben egyértelműen azt sugallja, hogy a bibliai igazságok sem tartóoszlopok immár, a hit elgyengült, elfáradt a lélek, az anyag, az ember, nincs esély a felemelkedésre. Arra mutat rá, hogy a világ teli van bánatással és fájdalommal, a megbocsátás hiánya s a magányosság uralkodik, a lelkek mélyén ott sínylődik, elnyomva, a „kedves emberekkel, szerető társsal” való együttlét utáni sóvárgás; hiányzik a csend, a megnyugtató; „csendbögés” van, s „a lövészárkok csendje, őrzítő kárográs”, sőt a csönd már fenyegető: „Csendes apokalipszis lesz”, „De már térdig ér”. S hiányzik egymás stigmáinak szeretése, az egymás lelkébe való belenézés, az emberi meglátása egymásban: „A stigmáidat szeretem / Amiket belül hordasz” (*A stigmáidat szeretem*). A tisztaság keresése a költő részéről már nem egy aktív „tevékenység”, hisz az csak „Egy csepp a sztalagmiton”, vagyis talán a cseppkőbarlang érintettségében ott lakozik még. Halmosi a sivár lelkületű, fojtogató világban is próbálkozik felelni arra, mi lehetne a megoldás: „És egybegyűjteni megint / Az egybegyűlni nem akaró / lelkeket / S összekapaszkodni / S héjszát járni / a tűz körül / kifulladásig” (*Venni a bátorságot*). Ami a lélektelen világgal ellentétben áll, az egyedül Majkpuszta, a Majki Remeteség, amit akár a költő mentesvárának is nevezhetnénk. Ezen a szakrális helyen a csönd, az oltárszobák, a barokk címeres házak teljes nyugalmat ígérnek és adnak, itt megmaradt az egyszerűség tisztasága, a romlatlanság, ahol „nem lehet nem hinni a feltámadásban”.

Halmosi verseiben nemcsak bibliai utalásokkal találkozunk, de más költőktől való idézetek-

Kovács Jolánka

kel, utalásokkal is – s az olvasó ezzel máris képet kap, jelentést, hangulatot, ami felduzzasztja a verset azzal, hogy beleolvad, azzal, hogy alappillérvé válik, s még fontosabbá és kifejezőbbé teszi a mondanivalót. Ezek az idézetek, kifejezések ugyanakkor felülmúlhatatlanok is. Ilyen az „arany és kék szavakkal”, Dsida Jenő egyik verscíme, vagy József Attila szavai, a „pillantásod metsz és alakít”. A költő által képzett új szavak sem hiányoznak a versekből (*csendbögés*: amely a szarvasbögésre utal, és versengésről, a hatalom kinyilvánításáról szól; *ténsangyalok*: amely szerint az angyalok sem angyaliak immár; *fájtól fájjig*: utalva arra, hogy a fájdalom óriási területet beborít – Újbudától Potaláig, vagyis Tibetig). A versek nyelvezetére, mint ahogyan Halmosi költészetére eddig is, a tömörség, a szikár kifejezések, a rövid, ám súlyos mondatok a jellemzőek.

A kötet végén a rövid, tényeket közlő Tantra- és Mágia-versek egymásutánja olyan, mint egy pontos, hideg, tényfeltáró, kegyetlenül igaz helyzetjelentés: „A testek, a mozdulatok, a lejtések fekete-fehér negatívjai, / mint egy ordítás utáni hirtelen csend, / mi szétárad.” (*Tantra*). A *Razglednicákban* megfogalmazott rövid, tömény, mély jelentést hordozó gondolatok („Ahogy a mulasztásainktól felnövéünk.”; „Az vagy, ami megérint.”; „Újra és újra letenni a garast.”) tudatából fölrezennek az olvasót, gondolkodásra, a gondolatok kifejtésére, továbbvitelére készítetik – és Halmosi Sándor gondolatait valóban tovább kell vinni, kimondani, megérteni, bevallani, hogy megértettük és megszívleltük őket. De nem csak ennyi. Ha elérünk odáig, hogy „lehetjük végre / az összes szűrő és vágó szerszámot, lélek / kioltására alkalmas eszközt, szót, praktikát. / Ami felszakad, némán szakad. / Ami csend, tovább csendül.” (*Aztán mégiscsak*), akkor képesek leszünk majd meglátni egymás stigmáit, mint ahogy azt is, mi az, amiből már alig maradt a világban. Mert ez az alig valóban túl kevés nekünk.

vers

Halmosi Sándor

Behúzó a függönyt

Behúzó a függönyt, maradjon kint
legjobb énünk,
a fény,
amit majd oly sokáig hiányolni fogunk,
csukott szemmel,
menni dühödten a falnak,
éghetetlen áldozatot bemutatni
az összes áldozatért,
megtalálni azt az egyet,
ki tényleg parancsra cselekedett,
egész valójában,
és lemeztelenedett,
de addig beszélj velem,
beszélj hozzám,
ha nehezedre is esik,
a fényről kint,
mint bent,
elrekesztve jól,
a hét szűk esztendőre,
számolj velem
és népes családommal,
8 milliárd 21 millió 467 ezer,
188 millió születés ma,
94 millió ki tudja, milyen halál,
13 millió autó az idén,
pedig március van, 12-e,
27 millió bicikli,
535 572 kiadott könyv,
228 millió 858 ezer újság csak ma,
3 millió 746 ezer eladott mobiltelefon,
150 milliárd 317 millió kiküldött e-mail,
1 millió hektár erdőveszteség,
2 millió 318 ezer elsivatagosított hektár,
868 millió alultáplált ember a világon,
1 milliárd 741 millió túlsúlyos,
ma éhen halt 15 836 ember,
mire ezt leírom,
tízszázalékkal több,
fogy a víz, bizonyos energiák, hordozók,
kábitószerek, neuronok,
207 ezer 156 öngyilkos.
De te is csak ennyi vagy, Ezékiel, *pajzán dalok énekesé, akinek szép a hangja, és jól pengeti a hangot.*
Hallgatják a beszédedet, de nem aszerint élnek.
Hermann Hesse sem él már.
Ha ugyan ez az élet, és ő van ezen a körön kívül.
Ha ugyan nem ő húzta be a függönyt,
hogy ne lássam,
ne azt lássam,
tegyem a dolgom, népes családom dolgaiban járjak,
műveljem a szőlőt,
mert ez a munkaköri leírásom,
ezért születtem,
s közben fogyasztom én is a papírt,
a pipadohányt,
a cabernet francot,
és a grafitot a ceruzámban,
no meg a fényt, még ha tompított is,
mire a fájdalom átszűrődik, már alig pislákol,
veszett fejsze nyele.
Rendőri sorfal az üdvözülni akarók és az ellentüntetők között.
Mindkét oldalon szeméthegek, egyszer használatos arcok, jelszavak, üres szlogenek.
De mire virrasztani kéne, már egy lélek sincs a téren, mi teljesen üres,
mint amilyen szemmel Jónás tekintett Ninivére, először.
Pedig a nyelvet feltámasztani legalább két ember kell,
mint a lelegején, emlékszel,
te meg én,
csak mi ketten,
ha nem beszélsz hozzám,
nem lesz teljes a te békéd.
Két lap közé szorul a fény.
Nem merem megkérdezni,
miért látom
a te szemeddel,
és miért ennyire kék
a dél,
ha nincs.

képzőművészet

TŰZ ÉS VÍZ

Sándor Laura

Kovács Pécskai Emese csantavéri festőművész – aki többek között Szabadkán, majd Budapesten tett szert eddigi szakmai tudására – valamiért kiemelkedik a fiatal, feltörekvő művészek közül. A megszokottnál korábban találta meg azt a motívumkört, amely egy sor művészeti téma szolgálatába is állítható, és a művészettörténet örök és magasztos szimbólumai közül az egyik, ez pedig a fény. A művészek általában idősebb korban érkeznek egy ilyen nehezen bekebelezhető jelenség ábrázolásához, talán kiforrottabb és bölcsőbb jellem tud ilyen szorosan, mégis egyszerűen és őszintén kötődni hozzá. Emesét személyesen és sok éve ismerem. Űde személyiségnek tartom, aki néha nagyon játékos, máskor annál komolyabb. Fontos számára a természet tisztelete. Festészeti modora még sokat fog fejlődni, de már most is csak úgy sugárzik a lelke a művein keresztül. Okosan követte tanárai javaslatait, miszerint témái sohasem kötöttek, mindig szabadon barangol közöttük. Az egyes kifejezőmódok azokat, amelyeket igyekeznek megragadni és fejleszteni.

Figurális alkotásaihoz sokat merít a természetből, kedveli a különleges megvilágításokat, amelyeken a természeti erők is hangsúlyt kapnak. Néhány portréján például gyertyát használ fényforrásként. Növények és tájak részleteit ábrázoló kompozíciói különös, emelkedett hangulatról tanúskodnak, ugyanis az impresszionistákhoz hasonlóan megengedi a természetes fénynek, hogy átértelmezze a reálisnak gondolt látványt, ám ecsetkezelését nem a napszak vagy az időjárás adta atmoszféra irányítja, hanem éppen a természetfeletti világosság. Valami-

lyen szellemi fény, amely talán a művész lényéből áramlik a képtérbe. Ilyenkor egy furcsa, egyre inkább egyéninek is mondható sejtyszerű színtelítéssel rezgeti meg a képtér levegőjét. A domináns megközelítés tehát a fény és a színek játéka, amely spirituális élménnyé varázsolja a festményeket. Ebben az esszében e kifejezőmód kialakulását és okait kutatom, végigkísérve egyes előfordulásait a közelmúltban készült festményeken. Először a fényforrásokat érdemes megkülönböztetni, hiszen a művész többfélélt felvonultat kompozícióin. A fizikai fények közül a korábban már említett gyertyaláng mellett a nap is fontos szervezője az alkotásoknak, főként a tájképeknek. Olykor ezek nem természetes, hanem természetfeletti világosságként jelennek meg, összefonódva az adott témák által képviselt szimbolikával. A művész tehát egy transzcendens világ fényét próbálja megidézni oly módon, hogy a túlvilági fényt reális fényként ábrázolja, mégis érezzük, hogy jelenléte több, mint csupán az árnyék vizuális ellentéte.

2021-ben az egyetem cserediákprogramjának köszönhetően Nápolyban töltött egy szemesztert. Mint minden nagy régi mester, aki itáliai tanulmányútjai után melegebb, mediterrán palettára váltott, képein is felerősödtek a fényt kiemelő kontrasztok. Ez talán leginkább az akvarell technikának köszönhető, amely alkalmas volt arra, hogy a művész az olasz város utcáit járva kis méretű festményeket készítsen. E színvázlatok közül a *Pálma sorozatot* emelném ki. Szemléletes, hogy mennyi levegő és tiszta szín került a levegősíkokba. A kék égbolt véletlenszerűen elmosódik, előtte lengedeznek a stabil formá-

Belső tisztaság, 2020

jú növények. Szinte nehézkes a levelek és az őket körülvevő egyszerű háttér különválasztása, annyira együtt él a kétfajta felület, mivel az árnyékok nem

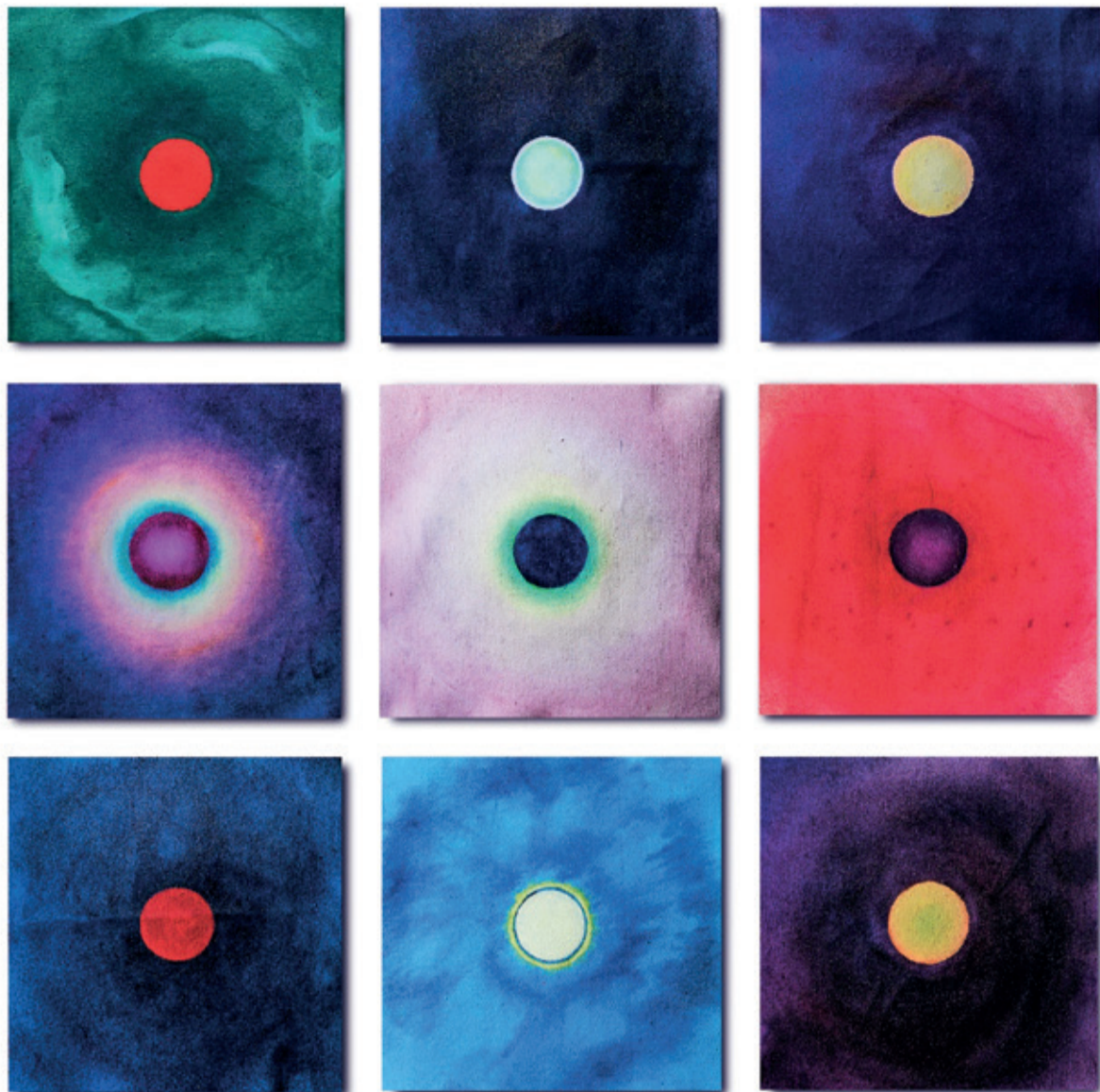
sötétek, helyette a hideg-meleg kontraszt adja a plasztikus benyomást. A festék folytatása nélkül a hullámzó vízre emlékeztet, amelyben a levelek játékosan ide-oda úszkálnak és sütikéreznek a fényben. A művész a Tirrén-tengerből is hazahozott néhány „szeletet”. A vízpart kis részletképei már olajjal készültek, sziklákat, homokot és lágy hullámokat ábrázolnak. Érdekesnek találtam, hogy a hullámok csúcsfényei itt nem a legmelegebb árnyalatok – a *Pálma sorozat* térfelfogásához hasonlóan –, inkább hideg fehérek. A hó mégis átjárja a formákat és a teret, közben a textúrák játékát láthatjuk. Még a tanulmányút előtt, 2020-ban született egy véleményem szerint fontos festmény, a címe *Világosság felé*. Az alkotáson ugyanis sok dolog összegződik. Az egy méter széles vászon alsó terében egyszínű zöld emberalakok sorakoznak. Talán várakoznak. A bal oldalon egy vastos, geometrikus, szintén zöld forma

hivatott eltakarni őket a kinti világtól, amelyben absztrahált, fényben úszó erdő látható. Óhatatlanul Platón híres barlanghasonlata jut eszembe, amely a valóság téves értelmezésének lehetőségét tárgyalja. Egy képelt szituációban az emberek leláncolva, egy barlangban élnek az életüket. Nem látják a barlang száját és a kinti világot, létezéséről sem tudnak. Csupán egy külső fényt látnak, amely mindenféle árnyékokat vet a barlang belső falaira. A művész szereplői is bezártnak tűnnek. Olyan állapotban vannak, amelyet az árnyék ural, de szükségszerűen feltételezhetjük, hogy létezik az ellentétes világosság állapota is. Találós, hogy a figurák testén is megjelennek a kinti világ színei. Ám nem tudjuk, hogy csak felületi visszatükröződésről van szó, vagy a művész ezáltal „behatol” a testekbe, és az emberi elmében rejlő, még fel nem fedezett fényt kívánja megmutatni. A tudunk vajon magában hordoz-

Világosság felé, 2020

Harmadik szem meditáció, 2021

za az igazi és egységében teljes világ fogalmát, még akkor is, ha nem tapasztalhatjuk meg? Platón kinti világa az ideák dimenziója. Olyan tér, amelyben minden dolog és fogalom tökéletes, mi, emberek pedig csak azok árnyképeit láthatjuk. Ez a festmény azért egyfajta összegzése Emese művészetének, mert egyszerre van jelen rajta a figurális és a természeti milió, a fizikai fény és a lélek világossága, továbbá az elérhető és az elérhetetlen tapasztalások dilemmái. Az abszolút fény pedig előhívja a különleges ecsetkezelést, miközben a háttérrel puha foltokká tompítja. A (lelki) fény felé történő szimbolikus zarándoklás következő állomásai a 2021-es *Aracsi pusztában*, az *Aracsi elvonuláson* és végül a 2022-es *Az elvonulásom* című nagy méretű festmények lehetnének, amelyeken az alkotó fokozatosan közeledik a fizikai világossághoz. Az első olajképen egy sötét erdő lombjai közül szűrődik ki a nap fénye, a másodikon már nagyobb képtér jut a megvilágított részeknek, ám a szemlélő – és a festő is – még mindig az árnyékban tartózkodik. A harmadik festményen viszont, amely a művész női diplomamunkája, szinte árnyékmentes, sugárzó nyári napsütés tárul elénk, amely a vajdasági tájat világítja be. A kompozíció az oromi Malomfesztivál egyik életképe. A vászon alsó részén helyet foglaló fiatalok együtt beszélgetnek, zenélnek, pihentetik az elméjüket, eközben övek a

belső világosság, amelyen közösen osztoznak. Állíthatjuk, hogy megérkeztek a zarándoklat célállomásához. Amennyiben a festmények dinamikáját kívánjuk összehasonlítani, észrevehetjük, hogy a sötét részek mindig a mozgékonyabbak, háborognak, utalva a káoszra, a hányattatásra. Míg a világos adja a művek stabilitását, a fény még az időt is képes megállítani, és végtelen pillanatokká nyújtja a benne való elmélyülést.

A sejtyszerű, olykor kristályos egyéni ecsetkezelést illetően azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a fény az, ami deformálja a felületeket, mozaikrészekké töri a képet, ám ezzel bekúszik az apró részek közé, mint ahogy a növények gyökerei is egy repedezett beton vagy omladozó fal réseibe. A fény így tehát elvesz, megbont, széttör, de életet is ad. Egy újfajta látásmódot. Ezt a művészi hozzáállást néhány 2023-ban készült festmény is igazolja. A nap fénye úgy viselkedik ezeken az olajképeken, mintha nem a fák levelein, hanem víz hullámokon csillogna. Mintha egy transzcendens valóság textúrája akarna előbújni a sűrű sötétségből. Véleményem szerint számos esetben vezethető vissza a képek születésének és épülésének módja két őserő, a tűz és a víz egymásnak feszüléséhez, egymással való keveredéséhez, majd egymás kioltásához hasonló misztikus aktusra. Néhol a levegő rezgése, amely befolyásolja az egész képet, a

víz felszínének mozgását idézi, amelynek sima felületét szellő vagy vízgyűrűk zavarják meg. A művész a színfoltok ecsetfoltokká bontásával mozgást idéz elő. Ehhez társul az erős szimbolikus jelenség, a fény életre hívása. Mindez pedig ahhoz vezet, hogy a reális látvány irreálisra, a valós tér transzcendenssé válik. Művészi világa attól olyan izgalmas, hogy a képek dinamikája okán az ábrázolt pillanatok illékonyak lesznek, úgy érezzük, hogy bármikor elfolyhatnak. E képlekeny szubsztancia valahogy mégis valami természetfeletti stabilitásról árulkodik, ugyanis így, e sebezhető állapotában a szövete közé vegyülhet a világosság „anyaga” is. Az eszmefuttatásban így kialakult ellentétpárokat továbbgondolva a víz áll párhuzamban a mélységgel és a sötétséggel, a folytonos változással, a tűz pedig a magassággal, a világossággal és az időtlen stabilitással van kapcsolatban. A kettő között félúton lenne az ember által tapasztalható valóság, amelyben mindezek összekeveredhetnek a mi világunkkal, a mi valóságunkban. Kovács Pécskai Emese ehhez hasonló élményeket képes ébreszteni a szemlélőben.

Képi fénye abszolút túlvilági fény, akkor is, ha természetes fényként kezeli. Prokopiosz bizánci történetíró a művészetet jellemezni kívánó szavaival zárom a soraimat: „A szépség nem a materiális világhoz tartozik, hanem szellemi eredetű: az idea átragyogása az anyaga.”

Középiskolai tanulmányait a szabadkai Politechnikai Iskolában végezte el 2016-ban. 2017 és 2022 között a Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatója festőművészet szakon, majd mestertanulmányait is itt fejezte be 2023-ban képzőművésztanár szakon.

Erasmus-ösztöndíjjal négy hónapot töltött Nápolyban. Számos önálló és csoportos kiállítás részvevője. Több hazai és külföldi művésztelep látogatója (Zenta, Tihany, Borsi). 2020-tól a csantavéri Bartók Béla Művelődési Egyesület elnöke. Jelenleg a csantavéri Hunyadi János Általános Iskolában dolgozik tanárként.

ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK

- 2019 - Morajlás, hegyesi LITERAtúra, Kishegyes
- 2021 - Elvonulás, Bartók Béla ME, Csantavér
- 2021 - Elvonulás, Kishegyes, Bandi ház
- 2022 - Eredet, Csóka Művelődési és Oktatási Központ, Csóka

DÍJ

- 2016 - IV. Vajdasági Tehetségnap, Ígéretes Tehetség díj - képzőművészeti kategória

Hazahívó fények (részlet)

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Balajthy Ferenc** (1946) költő (Székesfehérvár)
- Blazsanyik Zsaklina** (2002), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem drámapedagógia szakos hallgatója (Szenttamás)
- Czini Zoltán** (1985) tanár (Nagybecskerek)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Halmosi Sándor** (1971) költő, műfordító (Budapest)
- Haramza Kristóf** (1996) író, újságíró (Mohács)
- Jódal Rózsa** (1939) író (Újvidék)
- Klamár Zoltán** (1955) néprajzkutató, ny. egyetemi oktató (Magyarkanizsa-Kartal)
- Klemm József** (1954) költő, újságíró (Újvidék)
- Kovács Jolánka** (1958) író, műfordító (Muzslya)
- Léphaft Pál** (1952) karikaturista, újságíró (Újvidék)
- Lovas Ildikó** (1967) író, szerkesztő, kulturális szervező (Szabadka)
- Nenin, Milivoj** (1956) irodalomtörténész, egyetemi tanár (Újvidék)
- Patak Márta** (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)
- Sándor Laura** (1990) képzőművész, tanár (Szabadka)
- Silling István** (1950) néprajzkutató (Kupuszina)
- Szili István** (1944) ny. főiskolai tanár (Székesfehérvár)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Verebes Ernő** (1962) író, zeneszerző (Zenta)
- Vittai Georgina** (1977) helytörténész, tanár (Mosonmagyaróvár)
- Vujcsics Marietta** (1946) műfordító, szerkesztő, diplomata (Budapest)
- Zsirai László** (1956) író, publicista, szerkesztő (Budapest)

Lapszámunkat Kovács Pécskai Emese alkotásaival illusztráltuk.

NAGYAPÁM TÖRTÉNETE

Szili István

(Részletek a készülő műből)

Mi minden zsúfolódott bele abba az életbe, amely 1918-ban kezdődött, és 2000-ig tartott? Ez az élet, vagyis nagyapám élete két fő részből állt: a születéstől 1945-ig tartó, huszonhét éves időszakból, amely zömében Szerbiához (és Jugoszláviához) kötődött, és egy másiktól, amely Magyarországon zajlott, és a haláláig tartott. Vagyis a magyarországi időszak kétszer hosszabb volt a másikinál. Mégis, nagyapám mindvégig vajdasági magyarnak tekintette magát. Gyökereitől senki és semmi nem szakíthatta el. Ha otthonáról beszélt, mindig Kúlát kellett érteni alatta. Írnom kell azonban arról az időszokról is, ami a halála óta telt el. Ez az időszak az egykori nagycsalád széthullását, finomabban szólva átrendeződését okozta. Mintha a sorsfordító időszak történései még napjainkban sem értek volna véget.

A Galambos családba negyediként köszöntött be a kis Márton – Antal, Sándor és Etuska után. Méghozzá 1918-ban. Születési helyeként Kúla városkát (akkor még nagyközséget) jegyezték be. Kicsiny és nagyobacska koráról azonban nem maradt semmilyen följegyzés vagy emlék, egyetlenegyét kivéve, de erről majd később. Nemcsak a háború(k) miatt, hanem mert mindkét szülőjét korán elveszítette. Apját lehet, hogy még a nagy háború alatt (vagy közvetlenül utána), az édesanyját talán a kisfiúként, négyöt éves korában. Ezekről a dolgokról azonban nem szívesen beszélt, talán mert fájdalmasan érintették, vagy mert ő sem tudott róluk semmit. A testvéreiről azonban, tekintettel arra, hogy mindegyikük sokáig élt,

már gyakrabban megemlékezett. A világháború után többször találkoztak is, főleg a Tito alatti nyugalmasabb években. Antalt „Anti batyaként”, Sándort „Sanyi batyaként”, Etuskát pedig „Etus nenaként” emlegetve. Mártonka Etuskához kötődött legjobban: testvérek voltak ugyan, de Etuska az elvesztett édesanyját is pótolhatta valamilyen képp. Az édesanyját egyébként Németh Ágnesnek hívták, ezért lett az én édesanyám is Ágnes. A dédnagyapának, vagyis Márton nagyapapa édesapjának a keresztnevét azonban (egyelőre) nem tudjuk. Így azt sem, hogy legkisebb fia miért kapta éppen a Márton keresztnevet. Az azért kiderült, hogy a magyarországi rokonság körében nem volt ismeretlen név ez a Márton. Egy biztos: aligha Luther Márton volt az ihlető, lévén az egész család katolikus. Manapság egyébként újra divattá vált, hogy Mártonnak – Marcinak – nevezzék a fiúkat.

Mártonka, mint már fentebb említettem, kapott egy másfajta „följegyzést” is, méghozzá egy életre szólót. Valahol, valamikor (mikor is? – erre már senki sem tud visszaemlékezni) leesett a székéről, és az egyik kerék átgurult rajta, éppen az arca közepén. A székér aligha volt megakva, különben halálössze vált volna a baleset. Még így is isteni szerencsének tekinthető, hogy csak az orrcsontja törött össze, az arccsontok valamiképp kihéverték a keréknyomot. (Közvetlenül az arc- vagy járomcsont statikai ellenálló képessége.) Mindenesetre a baleset a fényképen is megörökített elsőáldozás után történhetett, mert akkor még semmilyen sérülés nyoma nem látszott rajta. A serdülőkor előtt álló fiúnak végtelenné nőtt a bánata, megcsúfított arcát

soha, egyetlen percre sem tudta elfeledni. Később talán már azal vigasztalódott, hogy a háború okozta sérülések elszenvedői sokkal rosszabbul járták. Neki legalább keze-lába épségben maradt, csak az arca változott meg. Gondolhatott az ökölvívókra (bokszolókra) is, az ő köreibben gyakori elváltozás azonban távol állt Mártonka békés hozzáállásától. Csendben hordozott még egy másik sérülést is, egy belsőt: a korán elvesztett édesanya és édesapa hiányát. Anyakeresése aztán arra ösztönözte, hogy feleségül vegyen egy nála tíz évvel idősebb özvegyasszonyt. Erről majd akkor számolok be, ha eljön az ideje.

A harmadik sérülést mindenki hordozta, aki magyarnak született, de hordozták mások is, azok, akik a magyar fennhatóságot többre értékelték, mint a szerbet. A Trianon után bekövetkező változások ugyanakkor az érintettek elmondása szerint errefelé nem voltak annyira megrázóak, mint más vidékeken, mert a Vajdaságban mindig is sok nemzetiség volt honos. Magyarokon kívül éltek itt szerbek és horvátok, betelepített németek, bosnyákok, ruszinok, ukránok, szlovákok, románok, zsidók, cigányok, még albánok is. A szerb hatalomváltás eleinte nem nagyon zavarta a családok mindennapi életét. Mivel a régi világban a parasztgazdaságok önállóságra rendezkedtek be, az életszínvonal sem változott számottevően. Az egyetlen hatásos lehetőség a hatalomváltás érzékeltetésére a katonaság intézménye volt. Besorozott katonának lenni a szerb királyságban – ez a sors várt Galambos Mártonra.

Nagyapám ugyan sokszor mesélt a katonaejéről, de évszámot sohasem említett. Ám

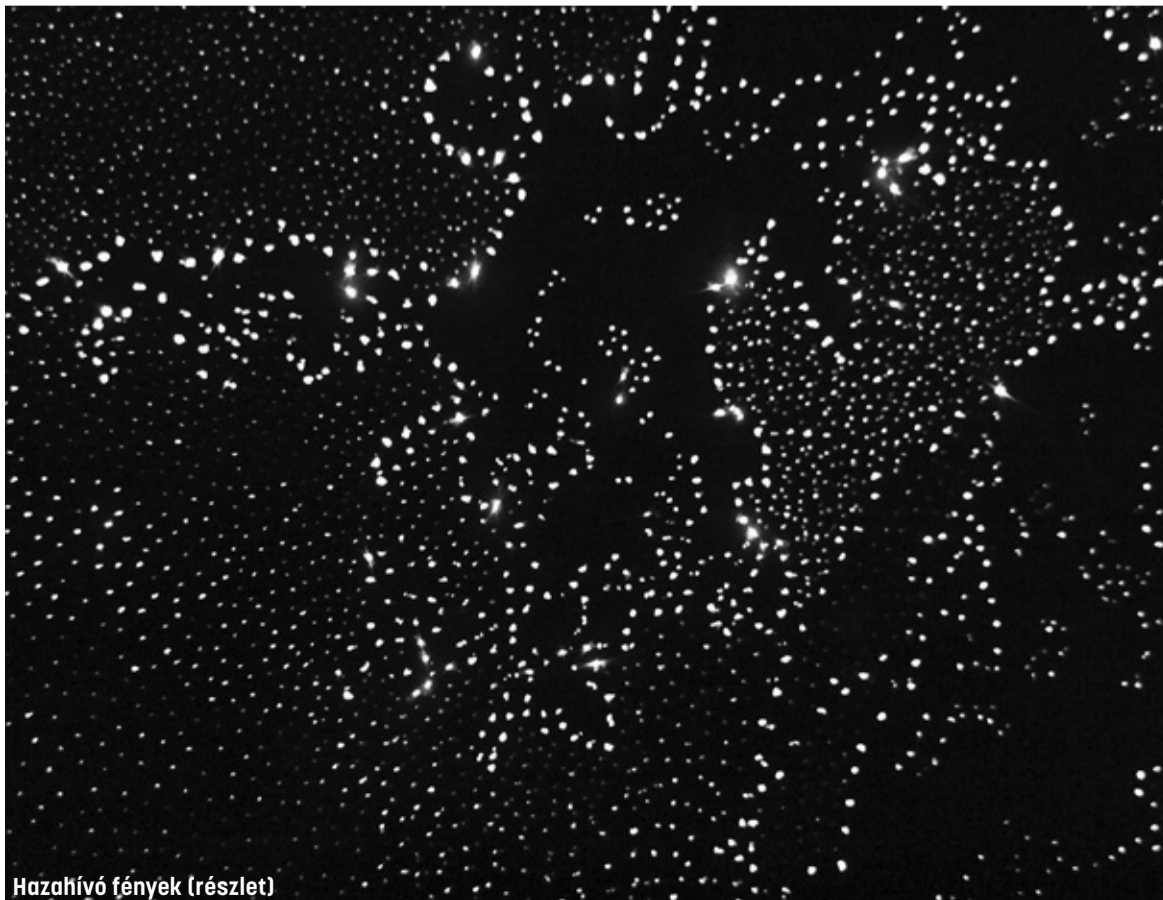
az ő katonaeje kideríthető az életkorból: mivel 1918-ban született, besorozására tizennyolc-húsz éves korától, vagyis 1936–38-tól kerülhetett sor. Vagyis nem sokkal a második világháború kitörése előtti időkben. A katonaeletből azonban csak egyetlen momentum került említésre. Mégpedig az, hogy Márton – a szerb előljárók szerint Martint – egy Nišben szolgáló pukovnik (ezredes) tisztiszolgáivá fogadta. Nem feltétlenül magyarbarát gesztusból, hanem azért, mert „Martin” rendkívül ízletesen tudott főzni. Márpedig ez a körülmény első helyen állt a szerb ezredes értékrendjében. Niš nagy múltú, régi balkáni katonaváros volt, már a rómaiak előtti-alatti időkben is, mindig sokféle nép birtokolta. Többek között ez a város Nagy Konstantin szülőhelye is. A szlávok 580 körül foglalták el, de további sorsa ugyancsak hányatottnak bizonyult: hol a szerbek, hol a bolgárok, hol a bizánciak birtokolták, végül mégis a törököké lett. A török uralom (megszakításokkal) egészen 1878-ig tartott. Vagyis a szerb fennhatóság akkoriban még csak hatvan éve létezett.

Ma már nem lehet tudni, kitől szerezte Marci papa a főzőtudományát. De aligha kétséges, hogy az ő környezetében a főzés általánosan ismert dolognak számított. Legidősebb testvére, Anti batya hentesként, Etus nena háziasszonyként tanult meg főzni, sőt még Sanyi batyától sem volt idegen ez a tudás, ő többek között tengerészként jeleskedett e téren. Noha a szerbség sem utolsó kulináris vonalon, az ezredesnek mégis Martin főztje tetszett meg. Különösen nagyra értékelte a levágott disznók feldolgozását: hurkafélék, kolbászok, páratlan zamatú szalámik, sonkák, oldalasok és szalonnák láttak napvilágot Martin keze nyomán. Hamar kiderült, hogy a sütés-főzésen kívül nem is akad más dolga. Ezt várta el tőle az ezredes felesége is, aki nem szeretett bíbelődni a konyhában. Szerencsére akadt még katona, aki az ezredes körüli tennivalókért felelt. Így hát Márton elégedett volt katonasorsával, és az ezredes úr is az volt. Nem is akarta elengedni, pedig közben kitört a háború, és Nišben újra zavaros viszonyok kezdtek éledezni.

Nagyapámra igen nagy hatást gyakorolt a katonaelet. Legalábbis a kellemesebb oldala. Olyannyira, hogy amikor mesélni kezdett róla, egyszer csak, minden átmenet nélkül, elkezdett szerbül beszélni. Egyszerűen nem volt képes rá, hogy magyarul gondoljon visza azokra az időkre. A különféle ételnevek, mint a *hurka*,

kobasica šunka, slanina, salama, pečenje, nem feltétlenül kiabáltak szótár után. Legfeljebb, ha a *supa* (húsleves), *kuvano meso* (főtt hús), *pita sa sirom* (túrós lepény) is szóba került. A katonai vezényszavak azonban számomra már érthetetlennek bizonyultak, de hovatovább ezeket is megtanultam: *napred – marš!* (indulj!), *stoj!* (állj!), *prvi red* (első sor), *lezi!* (feküdj!), *postroji se!* (sorakozó!), *mirno, na mestu vojno!* (pihenj!). Gyakran elhangzott a *da li razumeš?* (érted?), a *kako si?* (hogy vagy?), *gde ideš* (hová mész?) vagy *šta radiš?* (mit csinálsz?) kérdés is, de azért a szerb nyelvben korántsem voltam képes otthonosan tájékozódni. De nem csak nagyapám használta így a szerb kifejezéseket, mondatokat. A határon túli rokonság körében szinte mindenkire jellemző volt, hogy beszéd közben azt a nyelvet választotta, amelyen a közlendője a legjobban hangzott, vagy amelyik éppen eszébe jutott. Gyakran előfordult, hogy a magyarul megkezdett mondatot szerbül fejezték be (vagy fordítva). Mivel az idősebbek németül is értettek (hisz volt német is közöttük), a mondatok még jobban cifrázódtak.

A katonatörténetek kizárólag a békeidőkben játszódtak. Amint a világháború kitört, már nem volt kedve senkinek sem mesélni, különösen a Vajdaságban nem, mert ott szörnyűséges dolgok történtek. Amikor egy alkalommal össetalálkoztam a három fivér, csakhamar saját katonakalandjaik elbeszélésébe fogtak. És amint a szerb szereplők említésére is sor került, hát mindhárman átváltottak a szerb szóra. Ezt apámtól tudom, aki hallgatta őket, és kénytelen volt közbeszólni, hogy „kéretik magyarul beszélni”, mert hát apám egy kukkot sem tudott szerbül. Sanyi batya a tengerészek közé került – nem volt ez ritkaság az akkori időkben, hiszen az első világháborúban ugyancsak egyes személyzet szolgálta ki a magyar hadihajókat. Akik között, és mint látjuk, később is, jól megfért egy izig-vérig földművelő magyar is. Persze, Sanyi batya addig ügyeskedett, amíg a hajó pékségére nem került, majd onnan a konyhájára. Ez ugyan azzal járt, hogy ritkán került fel a fedélzetre, de másféle munkára nem kötelezték. Persze azt tudnunk kell, hogy nem hadihajón szolgált. A nagy háború után ugyanis a legtöbb hadihajó olasz kézre jutott, és amelyik nem süllyedt el, azt szinte mind szétbontották, megsemmisítették. A kereskedelmi szolgálatba állított hajók jóval kisebbek voltak, bőven akadt közöttük olyan is, amelyet két-három személy is ki-

Hazahívó fények (részlet)

szolgálhatott. Sanyi batya végül egy olasz hajóra került, ez már nagyobb volt, de ezen csak a pék szerepét tudta betölteni. Viszont eldicsekedett azzal, hogy a hajón megtanult olaszul. Így tehát a magyaron kívül németül, szerbül és olaszul beszélt, sőt helyel-közzel érteni vélte a többi szláv nyelvet is. Az olasztudás pedig érdeklődést váltott ki benne a spanyol iránt. Azt minden vajdasági magyar belátta, hogy nyelvismeret nélkül nem fogja sokra vinni.

Azt nem tudom, hogy nagyapám járt-e magyar iskolába. Valószínűleg igen, írni, olvasni, számolni ugyanis leginkább magyarul tudott. De az írása telítve volt szerb (vagy szláv) jellegzetességgel, például a gyermekeim nála így szerepelt: *gyermekejem*. Hozzánk érkező levelein nagyokat kacagtunk, ám – szerencsénkre – erre soha nem jött rá. Mert bizony érzékeny ember volt, igaz, sohasem tette szóvá, ha megsértődött. Viszont magába temette, és évekig, ha nem éppen haláláig őrizte sértődése okát, sőt okozóját is. Ezt elkerülendő, mindig és mindenütt a békességet hangsúlyozta. Saját tapasztalatából tudhatta, hogy milyen rossz lelkiállapotot okoz a sértődés vagy a békétlenség. Közvetlenül nem vallásos meggyőződése miatt, de közvetve mégiscsak abból fakadóan. Mert akkoriban csak arra fordítottak gondot, hogy a gyermeket megkereszteljék, meg hogy bérmálkozzon. Ha nem járt templomba, az már magánügynek számított. Márpedig, gondoljunk csak bele, Nišben hova járhatott volna templomba egy katolikus? Vagy a hajón egy tengerész? A modernizálódó világ eleve és sokszor kizárta a vallás gyakorlásának lehetőségeit. És hát az is közrejátszott, hogy az ortodoxok képviselői nehezen viselték el a más vallásúakat. A legtöbb meg nem értést elsősorban a bosnyákokkal szemben gyakorolták, mivel zömében mohamedánok voltak. Pedig nem is olyan régen a (főleg szunnita) mohamedán törökök bárkinek megengedték a szabad vallásgyakorlást. (A síitáknál más volt a helyzet, de ők régen is kisebbségben voltak.) „Csak egyetlen Isten létezik” – mondogatták –, „hinni kell benne, ez minden vallás lényege”. A szerbek ortodoxok voltak, a horvátok katolikusok, az ukránok, a ruszinok görögkatolikusok vagy ortodoxok, a magyarok többféle felekezethez tartozók, a bosnyákok és az albánok mohamedánok, a németek katolikusok vagy lutheránusok – szóval még a vallások terén is nagy volt a sokszínűség. Ha volt is „egyetlen Isten”, akihez imádkozni lehetett, a sokféle nép és felfogás ezt lehetetlenné tette.

A vajdasági rokonság – mint annyi minden más is erre felé – sokfelé ágazott, mégis összetartónak bizonyult. Nagyapám

mindig a testvéreit tartotta legfontosabbnak, meg azok családját. Etuska nem ment férjhez, de éppen emiatt mindenkihez tartozott. Úgy ölelte magához az egész nagycsaládot, mint egy jószágos nagyanyó. Mindenki meg találta a szeretni valót, még Sanyi batya feleségében is, aki köztudottan rettenetes, házsártos életet garantált neki, illetve két gyermekének.

Szerette Miloradot is, a montenegrói („crnogorac”) rokont, aki Anti batya egyik lányát (G. Ágit) vette feleségül. A valamikori neves labdarúgó a világháború után sokadmagával települt át a szegény Montenegróból a gazdag Vajdaságba. Magyarul nem tanult meg, bár helyel-közzel megértette a nyelvet. Viszont beleszeretett a magyar leányba, a maga módján hűséges is volt hozzá, de dolgozni nem szeretett. Egy iskolában vállalt gondnokságot, azzal a biztos tudattal, hogy ott kevés a munka, és ha valami javítanivaló akad, hát elvégzik a szakmunkások. Iskolai szünetek idején (de lehet, hogy nem csak akkor) napközben mindig a kávézóban hűsölt, mint a többi „crnogorac” férfi. A felesége eladónőként dolgozott a városka ruhaüzletében. Két gyermekük született, a nagyobbik kislány volt, Dragicának hívták. A kisebbik, a fiú a Miklós névre hallgatott, de csak a magyar rokonok között. Mert az apja másnéven, Nikolának nevezte.

Dragicát az édesanyám és az apám még a mi születésünk előtt meghívta Magyarországra. Dragica akkoriban végezte az első osztályt, szerb iskolába járt, és édesanyján kívül a magyar rokonsága taníttatta magyar beszédre. A szülei pedig magyar mesék olvasására biztatták. Sajnos az apja nem szimpatizált a helyzettel, egykettőre eldugta a mesekönyveket. Egyikünk sem tudja, mi lett Dragicával (ma nagyjából ötvenéves lehet), reméljük, jó szívvel emlékszik Magyarországra.

Anti batyának csak lányai születtek. Méghozzá öten. Erről persze nem a felesége tehetett, hanem ő maga: *böven mérte az X-kromoszómát*. A felesége, Éva néni német asszonyként élt a magyarok között. A németek már régen betelepültek a Vajdaságba, legtöbbször Mária Terézia alatt. Bár a vegyes házasságot mindkét fél ellenezte, a közös vallás követése sokat könnyített a dolgon. Anti batya lányai közül a legidősebb, Katica, Kiss József, azaz Józsi felesége volt. Etuska, Rozika, Ági és Irma következtek, de nem biztos, hogy ebben a sorrendben. Etuskáék gazdálkodtak, főleg padlizsánt és paprikát termeltek. Rozikáék kissé távolabbra kerültek Kúlától, a Ferenc-csatorna partjára, Újvidék közelébe, talán Rumenkára. Ági és Irma Kúlán maradtak.

VÁRADY TIBOR KITÉRŐI

Várady Tibor: *Népellenes mosoly; Protivnarodni osmeh*. Magyarról szerb nyelvre fordította Vickó Árpád. Akademska knjiga, Novi Sad, 2021

Írásom legvégén, az utolsó bekezdésben igyekszem feltárni, hol is kezdődtek Várady Tibor könyvének történetei.

Úgy történt, hogy amikor nekifogtam az írásnak Várady Tibor *Népellenes mosoly* című könyvéről, máris elkövettem egy hibát. A tudatos és megfontolt ismétlésre törekvés helyett – mivel már írtam Váradyról – eldöntöttem, korábbi szövegeimre nem leszek tekintettel. És ezzel máris besétáltam a zsákutcába. (Elsősorban azt kellett volna ismételniem, hogy Várady a bírósági ügyeket a családi ügyvédi irattárból meríti, és mintegy lendítőkerekként használja fel látszólag dokumentatív, ellenemlékirat prózájában...)

Ez a könyv lényegében a *Libatoll és történelem (Put u juče)* folytatása. Minden, amit abban a kötetben észleltem, ebben is jelen van. A kisember története, a túlélésért folyó harc, a kisembert felörlő történelem, a szavak eredeti jelentésének keresése, a részletek iránti érzékenység, Várady Tibor kitérői (a gyerekkorba vezető út és Amerikával való összehasonlítás) és persze Várady ragyogó ironiája... Minden szöveg kezdete mintegy a dokumentum fölelevenítése.

Magától értetődik, hogy vannak különbségek is. Kulcsfontosságú különbség a becsületért folytatott harc. Míg a *Libatoll és történelem* párbajoztak, e kötetben a becsület a bíróságon kerestetik.

Várady természetesen ellenőrizte, milyen drágák manapság a bírósági perek, ezért aztán a becsületért többé senki nem harcol. Létezett és valószínűleg még most is van a Vajdasági Íróegyesület alapszabályában egy „becsületbíróság”, ám ezt úgy értelmezték, hogy ez a testület belenyúl a bukszájába, és mindenkit becsülettel megvendégel.

Be kell látnom, nagyot hibáztam.

Így most betekintést engedek az olvasónak a szövegembe, rámutatván mindazon hibákra, amelyeket elkövettem.

Legelőször is, az eredetiségre való törekvésem okán, írásomat egyenesen azzal az állítással indítottam, hogy Váradyról a legjobb szöveget Miloš Crnjanski közölte 1919-ben az újvidéki Jedinstvo (Egység) című folyóiratban. (Vé-

delmemre felhozta a tézist: ugyan már, mit tesz száz év az irodalomban? Eszembe jutott egy sajkaslaki, falubéli barátom, aki a magyar szomszédságával folytatott okoskodási versenyükről ezt mondta: „és akkor én, abban a huzavonában, elloptam tőlük háromszáz évet”) Miloš Crnjanski írásának címe: *Nevelés és forradalmak*. (Nevelésen érte Crnjanski „a munkát egészében és minden munkát e földön”) Később majd meglátjuk, Várady hogyan védelmezi a munkát.

Crnjanski rámutatott, mi minden jár együtt a forradalommal. (Próbálják csak meg azt a szöveget Várady e könyvének ismertetéseként olvasni.) A munkát vette védelmébe az a sajkaslaki házigazda is, aki a forradalmárokról csupán ennyit mondott: „A háború előtt egyiküknek sem volt szénakazal az udvarán.”

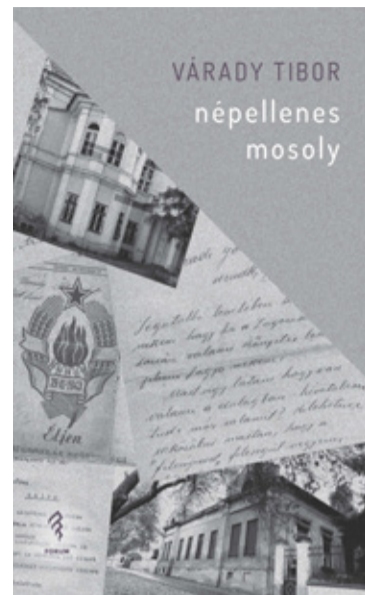
Csak hogy szólnom kell arról is, mit olvasott Crnjanski 1919 előtt. (Egyszerűen többet tudott, mint a kortársai.) Olvasta azt is, amit Gorkij írt Leninről. És ekkor már muszáj volt megemlítenem azt a személyt is, akinek Crnjanski ajándékba adta Makszim Gorkij e könyvét, amelyet Bécsből hozott el Zágrába. És már rá is tértem arra a másik íróra, Ivo Andrića, aki ezt a könyvet ismertette, és ugyanő a II. világháború után közölt egy elbeszélést a nagyapja naplójáról... Természetesen emlékezetemben volt, hogy Várady írás közben nem szakad el a nagyapja naplójától. Előbbi író a nagyapa képzeletbeli naplója által mentette meg az életét, míg Várady a nagyapja naplója által oldja fel kétségeit. Vagy pontosabban fogalmazva: mintegy támasztékként használja a nagyapa naplóját.

Ám ezt a kezdést rögvest el kellett hagyni. Meglehetősen nagyképp, erőltetett, és nem a könyv szelleme szerint való. Várady ugyanis a kisember felé fordul, a történelemből észrevétlenül kimaradt ember felé. Abba is hagyom ezt a kezdést, mielőtt még szétterjedne az egész szövegben.

Volt egy másik, később kiderül, még kockázatosabb kezdésem is. Arra gondoltam, hogy Várady rögeszmetémáiból indulok ki.

Egyik előző könyvében Várady történetesen Konfuciuszt idézte – arról, hogy Konfuciusz a hatalomra kerülése esetén legelőször is a szavaknak adná vissza a jelentését. Nem emlékszem már, hogy Konfuciusz ezt a SÜRGŐS szó jelentésével illusztrálja-e. Mint amikor egy képzeletbeli válságtáb valamilyen okból

Milivoj Nenin

például egy sürgős tanácskozást keddről áthelyez szombatra.

E könyvében Várady „választ” egy álszót. Illetve azt nem is Várady választja, hanem mesél a szó megválasztásáról Németországban. Jőmagam e könyvben választanék egy ilyen álszót. Azt a szót, amely idegesít a könyvben, ám objektíve semmi köze Váradyhoz, sem a fordítóhoz, sem a lektorhoz – ez pedig: a *bíró*. (Nekem mint olvasónak nem fontos, hogy a bíró milyen nemű. Nem is szeretném tudni. Nincsenek ilyesfajta előítéleteim.) Csakis azért idegesít a *bíró*, mert olyan *bejárónős*.

A kádi felesége a kádi neje, a bíró felesége a bíró neje, ám ha a bíró egy hölgy, akkor muszáj bírónőt mondani? Itt aztán aligha találok föl magam. (Nem sikerült ez annak a kollégámnak sem, aki előterjesztést készített egy fiatal kolléganőről, és konfliktusba került a nőmozgalommal. Az előterjesztés aláírói mind ott találták magukat az etikai bizottság előtt a vádlottak padján. A bizottság tagjainak kétharmada viszont, akik a vádlottak padján ültek, kolléganő volt.) Azután még további asszociációk vezéreltek. Említenem kellene a könyvben előforduló bírakat is. A legkedvesebb számomra az, akinek a nevét sehogy sem tudtam megjegyezni. De könnyen körülírható. A kávéházban élt, tudott viselkedni, de újvidéki lakásában soha nem éjszakázott. (Amikor a vonat otthagya – vannak vonatok, amelyek elszöknek az utas elől ahelyett, hogy bevárnának –, az egyetemi dolgozószobájában aludt. Mellesleg hogy is ne említenék itt meg Tošót, aki egyik könyvében lekészte a tegnapi vonatot.) Viszont megjegyeztem – visszatérve a bírónőkhöz –, ahogyan Szabó Ida igyekezett őt elhallgattatni. Csupán a háború alatti tartására emlékeztette.

Itt most rátérhetnék arra, miként választja ki a hatalom a kádereit, de ez nem volna értelmes. Mellesleg, ismét mellesleg, ha már az értelmet emlitem – ebben a könyvben az értelem ritkán kap teret. Várady különös hangsúllyal jelzi, mikor jelenik meg az értelem. Így hát ez sem bölcs kezdés.

Nagy volt a kísértés, hogy rajzzal indítsam ezt a szöveget. Lerajzolnék egy falut, a neve Međa. A falu, noha senkinek sem vétett, folyton költözött egyik államból a másikba, ahogyan a határok elmozdultak. Ám ugyanez a falu nem mozdult sem a felkelő és a lenyugvó naphoz, sem pedig az ott hőmpolygó folyóhoz képest... Ezek a határok jelentenek a történelmet – s ha már rajzolok, legyen teljes a kép –, amely ront és javít az emberi sorsokon, és lehetne a falu az egyszerű, hétköznapi, változás nélküli életnek a képe. Épp ezt az egyszerű életet keresi Várady. Az életet – történelem, ideológia és politika fölött... Vajon nem ezt az életet akarta ugyancsak megjeleníteni a költészetében Mileta Jakšić? Ő az a költő, aki a szélről is tudott oldalakat írni... Nos, a szél e könyvben is jelen van. A szél kiszorítja és szétviszi Várady kezéből a peres iratokat. Fut az iratok után... (Megjelenik szemem előtt hirtelen egy másik író, úgyszintén Bánátból, Milan Lazarević. Amikor a szél széthordja a teleírt oldalakat, ő fel sem kel, meg sem moccan. Ami jár a szélnek, vigye, hisz az övé...) Várady siet a papírok után, mégis jut írásra az időből. A történet nem szökhet meg.

A kitérő azért van, hogy kikerekedjen a történet. És a per többé el nem veszíthető.

Talán a legokosabb volna, ha e könyvismertetést azzal a mondattal kezdeném, amelyet már több alkalommal leírtam (így aztán ki is merítettem) arról, hogy az irodalom kigondolni sem képes mindazt, amit az élet megrendez.

Mi több, Várady még az abszurd színházzal is „harcot vív”. És az abszurd színház megjelenése olyan, akár a szenteltvíz, mindahhoz képest, ami a háborús és a háború utáni években Bánátban történik. (Különösen a háború utáni első napokban.)

Írjuk csak le először is a könyv címét: *Népellenes mosoly*. Vagyis, ez a nép ellenében való mosoly. De mi a nép? A nép ugyebár az a többség, amely lelkesen üdvözli a hatalom húzásait. Az a népellenes mosoly valójában a gúnymosoly, amely átsejlik az utca túloldaláról – még a függönyjótékony takarásából is.

Mert nincs átlátszatlan függöny, ha népellenes mosolyról van szó. Úgy vélem, abban a pillanatban a népellenes mosoly még a Holdról is látható volt. (Mellesleg ismerek olyan embert, akinek az elmélete szerint az amerikaiak a Holdra szállást Bánátban filmezték – ha már a Holdnál és Bánátnál tartunk. Amerikaiakról és a Coca-Coláról most nem beszélünk – ami nem jelenti azt, hogy a könyvben ne esnék minderről szó. A hangsúly most azon van, hogy Bánátban nincsenek emberek...)

Érdekes volna írni arról is, mi az, ami fölött Várady elsiklik. Azaz legalábbis látszólag elsiklik. A háború után a férfiaknak nem volt könnyű megőszülni (de mikor is volt könnyű) – kiváltképp, ha hivatásos katona volt az illető. Bizonyos korhatárt be kellett töltenie, és a jövőbeli menyasszonynak is szigorú feltételeket szabtak. Ám épp e helyütt Várady elsiklott egy mondat fölött. Olyasmiről, hogy a fiatalember életkorát, amikor a háborúba küldik, nem kérdezik.

Bizonyára izgalmas volna végigkísérni egy történetet Várady Tibor hangsúlyos objektivitásáról. Ragaszkodik a dokumentumhoz, az ügyirathoz, a kontextushoz, visszanyúlva olykor a római joghoz is... A legkomolyabban vizsgálja a vádlottak vallomásait. Idézem: „tagadja, hogy viszonyt folytatott Katarínával; nem emlékszik, hogy viszonya volt Natalijával”. Mellesleg, ha már a viszonyt tartunk, hogyan viszonyul Várady a „viszonyhoz”? Az írók, akik az aktus leírását illetően ellenszegülnek, tanulhatnának egyszerűsége Várady Tibortól. Olykor elegendő leírni: „az események alakulása”, és ezáltal minden világos. (Noha az így lecsupaszított „alakulás” nem mond semmit.)

Másfelől jelen van Várady Tibor hangsúlyos szubjektivitása is. Mindvégig itt van! Előtünk áll teljes élettapasztalatával: a gyerekkortól a belgrádi egyetemi éveken át Amerikáig, majd elvezet egészen az alkotóműhelyig, ahová be is engedti az olvasót. Sőt, az olvasóra bízta, döntse el, mi történt. De „elsiklik”, és nem mondja ki ítéletét a konkrét esetben; minthogy azt sem vallja be, itt ügyész lenne, vagy védőügyvéd... Várady gyakorlatias emberként is fontos: segít, hogyan vegyük le kabátunkat (második sorban); ugyanígy a menzával kapcsolatos tapasztalatait is megosztja... (A teljes evőeszköz hiányában – fogjunk kanalat.)

Ha már a menzát említettük, időzzünk el az ebédnél mint sajátos rezgéseket jelző szeizmográfánál Bánátban. Amennyiben fontos, életbevágó dolog történik – a reggeli, az ebéd vagy a vacsora eltörlődik. Ám a belgrádi diákevek alatt megtapasztalta Várady, hogy az ebéd még ki is maradhat. Aki elkövette Váradyval és nem csak vele – nevét nem mondjuk –, hogy az ebéd kimaradt, azt is elkövette, hogy sokaknak akadjon a torkán mind az ebéd, mind az élet. És nem csak egyszer.

E könyvben minden valami egyetlen nagy túlélési történet részeként van jelen. És mindenütt az egyszerű kisember áll a figyelem középpontjában. Mindegy, miről legyen szó, arról éppen, hogy egy ember fe-

leségül venné asszonyát, vagy a fürdőre is alkalmas tócsánál otffelejttett és elfelejtett gatyá „eltulajdonításáról”... Vagy a gyermek örökbefogadásáról szóló történet... Annak az embernek a története is szép, aki haszonra tett szert a háború alatt.

Arról az emberről van szó, aki még a háború előtt építési anyagot vásárolt, majd a saját földjén házat épített, amely a háború után többet ért már, mint amennyi pénzt az építőanyagba befektetett. Van-e abban logika, hogy az ember ma házat épít falun – ahol az új ház értéke meg sem közelíti a ráfordított anyag értékét –, majd visszaköveteli elvesztett pénzét?

Ne támadjanak ezért rám. Csupán követem ugyanezt a logikát. Amennyiben lehetséges, hogy a kondér megfial – vagy mondhatnánk azt is: megelikk –, akkor meg is döngölhet. Semmit nem én gondoltam ki. (Az élet, falun, tervszerűen vesztette értelmét.)

Akik dicsőítették a munkát – „éljen, éljen a munka” –, olykor magáról a munkáról feledkeztek meg. És világosan látszik, Várady Tibor melyik oldalon áll. Voltak háborús nyereszkezők, ám munkanyereszkezőkről nem tudni.

Most látom, hogy írással nem haladtam, hanem csak elhúztam és elodáztam, hogy szót ejtsek a legfájdalmasabbról. (Ha labdarúgásról volna szó, azt mondanánk, őriztem az eredményt.) A legfájdalmasabb talán a megtorlásról szóló történet – közvetlenül a II. világháború befejezése után táborot létesítettek, amelyet nem koncentrációs, hanem munkatábornak neveztek, mintegy tíz kilométernyire Sajkáslaktól, Titel mellett, Kničaninban. (A Tisza túlsópartján! A folyónak is megvolt a maga szerepe.) Erről vélhetően keveset lehetett tudni. Most az egyszerű ember ismereteiről beszélek.

Ugyanilyen szörnyű a háborút átvészelt zsidók sorsa is. Lederer Györgyre gondolok. Lederert a németekkel való kollaborálás miatt börtönbüntetésre ítélték, ehhez valóban különös furfang kellett.

Még az egyenlőségre is ügyeltek: a feleségét is elítélték. Milliméternyi pontossággal szabták ki a büntetéseket. Nem tudom, hogy esett Lederernek, amikor a 3000 hektáros termőföldjét elkobozták. Számomra fájóbb volt, amikor visszaadták. Azt a négy és fél hektárt. Fél hektár szőlőt, négy hektár ártéri területet. Ám Lederer megérezte, bölcsőbb erről lemondani... és mindezt odaajándékozni az új államnak...

Írásomat lassan befejezem. Leírom a legérdekesebb személyt, egyszersmind törleszttem az adósságomat. Volt egy

barátom Sajkáslakon, akinek üdvözlés helyett ez volt a szavajárása: „Ki tudja, miért jó, vagy miért nem jó”. E mondatból kiindulva kezdem Kovács István preláthus történetét. (Keresem, ami jó.) Én máskeppen tekintek a preláthusra, mint Várady Tibor nagyapja. A szememben ő egy bölcs ember – míg Várady Imre leginkább olyan embernek látja, aki a magyar nép sorsdöntő pillanataiban elvéteti a témát...

1944. október elején Nagybecskerekén megjelennek a felszabadítók. Garázdálkodnak. Várady Imre a helyi Népfelszabadító Bizottság tagjaként értekezletre hívja a nagybecskereki tekintélyesebb magyarakat. Mi legyen a teendő a továbbiakban, hogyan szerveződjenek, kihez lehet fordulni, hogyan állítsák meg a garázdálkodást... Egész sor kérdés felmerült. Húsnál is többen tettek eleget a felhívásnak. Ám a gyűlésen magához ragadja a szót Kovács István preláthus, és ahogy Várady Imre elmeséli (mintha akadémiai beszédet tartana), beszédbe kezd a magyar nyelv szépségeiről és arról az emberről, aki e szépségeket felismerte. Továbbá elmeséli a preláthus a hallgatóságnak, hogyan utazott Rómába ennek az embernek a sírjához, sőt azt is elmondja, amire akkor gondolt. A preláthus elvétette a témát, de hogyan is lehetne megszakítani őt? A gyűlésről a hallgatóság lassacskán eltávozott... és amikor a preláthus látta, hogy mindössze öten-hatan maradtak, ő maga is elment. (Nem tudom, beszélt-e még távoztában is.)

Mielőtt még elítélné valaki a preláthus, gondolkozzanak csak el, mi történhetett volna, ha az értekezlet sikerrel zárul. Elképzeltetik, ha minden résztvevő neve ott szerepel a határozatok alatt! Ez lett volna a tökéletes névsora a felszabadítók számára. (Attól tartok, hogy a névsor után a határozatokat már el sem olvassák...) A preláthus, úgy tetszik, éppúgy tudta, mint Lederer, mikor érdemes bölcsen lemondani valamiről... („Térj már, szegény Catullus, jobbik eszedre s tekintsd, mi veszni indult, elveszettnek” – idézem, hogy e kritika is a könyv szelleméhez méltó legyen.)

Végezetül feltárom, hol is kezdődött ez a történet. (Amikor a futballedzők elemzik, hogyan is esett a gól, akkor azt a pillanatot keresik, amikor a labda a gól belövése előtt elveszett.)

Egyszóval, minden a müncheni sörözőben kezdődött. Senkinek nem volt gyanús, hogy egy ember éppen nem sört, hanem vizet iszik!

Ám ez egy másik könyvből való történet.

Vujicsics Marietta fordítása

Aracsi elvonuláson, 2021

AMIKOR KALÁSZBA SZÖKKEN A BÚZAVETÉS

Jódal Rózsa

Sándor Zoltán *Apátlanok*.
Novelláskötet. zEtna, Zen-
ta, 2023

Sándor Zoltán 1973-ban Nagybecskerekben született, Szabadkán élő vajdasági magyar író, újságíró, szerkesztő és kritikus *Apátlanok* című novelláskötete – amelyet alcímében a szerző *Vallomásoknak* nevez – a zEtna *Vulkáni Helikon* sorozatának ötvenedik köteteként jelent meg nemrég, 2023-ban. A könyv 141 oldalon hat fejezetben tizennégy novellát tartalmaz.

Aki figyelemmel kísérte eddigi munkásságát, örömmel könyvelheti el, hogy mindazt, amivel tematikailag és formailag előző műveiben kísérletezett, próbálkozott, hogyan ötvözi, kamatoztatja most, és új elemekkel, ötletekkel, azóta bővült tapasztalatokkal gazdagodva hogyan mélyíti el, teljesíti ki. Ez a könyv egy érett, beérett író műve, amelynek már aranyfedezete van.

Természetesen a kötet „kínálata” mondanivalóban, formailag és érték szempontjából is többretegű. Itt is tanúi lehetünk a művész munka közben végzett kísérleteinek, újra és újra megmutatózó nekifutásainak, árnyalásainak, egy-egy ötlet újabb ötletekkel való gazdagításának, többértelműsítésének. Például az *Árnyak közt* című novellában szereplőinek valós vagy vélt megismétlődő újratalálkozását alkalmazza. Először Amszterdamban a Rembrandt tér pázsitjára telepedve ismerkedik meg egy vörös hajú szépséggel, akivel, nem ismerve egymás

nyelvét, rajzokkal „beszélgetve” kommunikálnak. A férfi három másik alkalommal ugyanazt a nőt véli felfedezni más, mellé telepedő nőkben, hajuk más-más színével (fekete, szőke) érzékelte ugyan, hogy ezek nyilván nem ugyanazok, és hát beszédbe is elegyedhetnek, de az illúzió tökéletes, és minden esetben a nő váratlanul tűnik el a közeléből. Az író hasonló módszert alkalmaz másikkal, *Kavargó emlékek* című novellájában, amikor is számtalan melléje sodródó nőben egyre a képzeltet és érzékeit felcsigázó Barbarát véli felfedezni, de már bonyolítva, sok izgalmas titokkal és egy krimiszállal is megtoldva tökéletesíti megkedvelt formáját.

Néhány elbeszélésében láncszerűen sorakoztat, fűz fel több történetet, amelyek mondanivaló, afféle üzenet szempontjából összetartoznak. Sajnos ez olykor túlzásfoltta teszi az elbeszélést. Ilyen a *Szívűtét* és az *Apátlanok*. A *Szívűtét* első története egy nyugdíjaztatása és megözvegyülése után a civilizációból saját akaratából kivonuló, magára maradó emberről szól. A másodikban a Vajdaságot magának felfedező újságíró, aki kényszerűségből egyben sajtófotóssá is lesz, izgalmas, lesújtó élményeivel szembesülünk. Elnéptelenedő falvakba, eldugott tanyákra is eljut, ahol falverővel, kútásóval, kubikossal, zsákolóval is elbeszélget. Számomra a felfedezés örömeivel hatott, amikor a vele együtt bolyongó tapasztalt újságíró veteránjában Németh Istvánt véltem felfedezni. Ezúttal egy

különös embert keresnek, aki édesanyja halála után állandóan a temetőt bújja, s aki a falubeli öregek szerint így készül a halálra. Az elbeszélés harmadik története egy fiatal koldusasszony vallomása, akit egy számító, lusta férfi mézes szavaival hálózott be. Mindaddig, amíg az be nem fogadja. Utóbb már nem mesél, csak otthon henyél, és a lánnyal tartatja el magát. Amikor pedig megszületik a kisfiuk, és kitavasodik, úgy eltűnik, mint a kámför. A riporter le is fényképezi a templom előtt, karján a kisdédével kéregető meggyötört nőt. Ennek a fotójának lesz aztán szerepe a következő történetben.

Az *Apátlanok* című kötet tizennégy novellája között igazi kis remekművek csillannak fel. Kettő, az *Otthon* és a *Vörösre festette a fehér abroszt* Vajdaság sohasem nyugvó, állandó háborúkkal, testi-lelki nyomorúsággal, inséggel és az ott élők vagy odaköltözöttek kíméletlen egymást gyöttrésével, elpusztításával megvert nemzedékeinek egymást marcangolását festi meg a háború határozza meg. *Az Örvényben*, az *Újrajátszva*, a *Kijárat a pokolból* és az *Álmos vagyok* a lélek bonyolultságát, meghasonlásait, kiütkereséseit, küzdelmeit örökíti meg borzongató átéltséggel. A *könyv* című novella pedig az új témák és formák keresésének és olykor megtalálásának egyik sikeres, frapáns és meghökkentően humoros apró diadala.

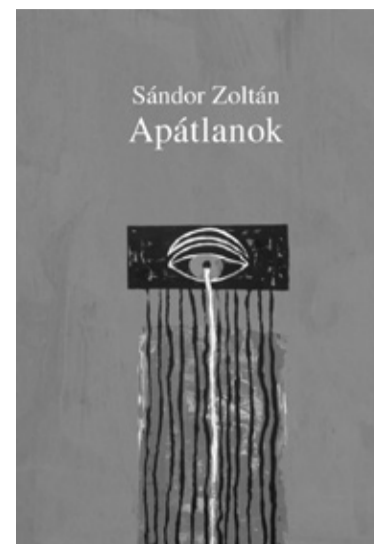
Az *Otthon* egy család három generációjának kálváriája. A no-

vellát átjárja a Sándor Zoltán régebbi novelláiban is fel-felbukkanó csodamotívum, az ezotéria, a szürrealizmus. Ebben és más novelláiban is elmélyült, mélyre ásó személyiség- és lélekábrázolással találkozunk. S le-sújtó, sokféle ágazó korrajzzal.

A *Vörösre festette a fehér abroszt* című, 22 oldalas, kisregénynek is beillő elbeszélésben négy nővér szemszögéből és vallomásaiból bontakozik ki egy vajdasági magyar család tragédiája az egymást követő háborúk öldöklő forgatagában. Ebben a hiteles korrajzú és erőteljes egyéniségeket megörökítő elbeszélésben is megjelenik a mágikus realizmus, amely a szerzőt olyan régóta foglalkoztatja.

Az *Örvényben* az örvény működésének nem is naturalista, hanem hiperrealista, lenyűgöző leírásával indít, hogy aztán bemutatassa négy barát vidám, játékos szórakozásnak és elmefitogtatásnak induló együtt fürdőzését, amely egyikük, Frigyes véletlen, szörnyű halálával végződik. A többiek állandóan a felelősségre vonástól rettegnek. Az ugyan soha nem érkezik meg, de saját lelkük háborgó szemrehányásaitól nem szabadulhatnak. Sűrű, mélylélektani búvárkodás az egész rövidke novella.

Szomorúan mai *A jövő elmúlt* fejezet három novellája. Az *Álmos vagyok* egy megalapozott büntudat nyomán kialakult idegbaj lélekölő állomásairól szól. Ebben a novellában is, mint a kötet számos másikában, fontos formai, sőt lélektani szerepet is játszik az álom. A sze-

replők életének jelentős eseményei álmok formájában világosodnak meg. A *Kijárat a pokolból* egy, a férje által is inzultált, diákjai által pedig megalázott, kigúnyolt tanárnő ámokfutása, akit a szülők, felettese és kollégái sem értenek meg, pedig hamarosan rájuk is hasonló sors vár. A tenyérbemászóan életesen bemutatott légkör sajnos európai szintűvé nőtte már ki magát. Az *Újrajátszva* egy, a maffia által fiatal, csinos nőket behálózó szervezethez tartozó férfi csapdjából alig szabadult nő önmaga életét is tönkretévő bosszúszomjas „megoldása”: kocsijával teljes erővel belehajta a gyanútlanul telefonálgató ficsúriba, észre sem véve, hogy a férfi mögött egy kislány húzódik meg, így akaratlanul mindkettőjüket halálra gázolja.

Sándor Zoltán *Apátlanok* című legújabb könyve eddigi novellatermésének csúcsa. Minden olvasónak jó szívvel ajánljuk.

novella

ISMERETLENÜL

A váróterem nyirkos levegőjében a mellettem ülő nő hajából érzem az áradó cigarettafüstöt. Undorodnom kellene tőle, de már-már hiányozott ez az illat. Három éve nem gyújtottam rá, és lassan másfél éve mindig elmentem onnan, ahol cigarettáztak. Nézem a göndör haját, és nagyokat lélegzem, hogy minél többet kapjak a nikotinból. Szólítják a cigifüstszagú nőt, ekkor magam maradok a váróban. Mit is akarok én itt már megint? Már semmi sem maradt a hároméves tervből. Egyszer csak a bokám megrezzen, kinyílik az ajtó. Alig hallok néhány szót, ami elhangzik, talán telefonál a hölgy. Odanézek, igen, telefonál. Valami olyasmit mond, hogy rendben, akkor várlak, nem gond, ha késel, én már itt vagyok, majd hívj. Leül mellém. Egymásra nézünk, meg sem szólalunk. Ott ülünk kellemetlenül a váróteremben. Kerüljük a szemkontaktust, de látom, hogy méreget, én is méregetem őt. Biztos ő is látja. Miért jöhetett, ki ő...? Jól szituálnak tűnik. Drága garbója van, de a nadrágja csak egy sötétkék farmer, a cipője bőr. A fején hajpánt van, egyenesen ül. Egy apró nyaklánc van a nyakában, gyűrű az ujján nincs. Ahogy nekem sincs. De vele legalább telefonon tartják a kapcsolatot,

vagy csak ő próbálja. Velem még ott sem, meg én sem próbálom. Most már. Neki-dőlök a falnak, felemelem a fejem, a plafon felé nézek. Semmire sem gondolok, vagy egyszerre mindenre, fáradt vagyok, kimerült, nem akarok gondolkodni, nem akarok itt lenni, valójában nem akarok sehol sem lenni.

– Első alkalom? – szólal meg a nő.
– Harmadik – felelem. Halk sóhaj, csend. – Önnek?
– Már sokadik.

Hallgatunk. Feláll, az ajtóhoz megy. Ülök, és figyelem, mint egy robot, üveges szemmel nézem, hogy mit csinál. Fáj a lábam, a hátam, fáj az ülés és az állás. Kifelé nézek a testemből, nem akarok foglalkozni vele. Talán legszívesebben csak lekuporodnék ide a padlóra, a fehér falnak fordulnék, és nem vennék tudomást senkiről. De nem teszem. Visszadőlök a falnak. A nő is visszaül. Nézegeti a telfonját, de nem keresik, ahogy engem sem keresnek, de én már nem is nézem. Elővesz egy átlátszó palackot, tea van benne, kinyitja és belekortyol. Rám néz.
– Utálom az ízet, de hátha segít. – Bólintok, ismerem.

Felállok, kinézek az ablakon, habár én most nem várok senkit. De azért jó úgy

tenni, mintha jönne valaki. Megint megszólal a nő:

– Dugó vagy munka? – erre felemelem a fejem, nem nézek rá.

– Talán mindkettő – válaszolom, teljesen nyugodt hangon.

Keserű mosoly ül az arcára, de azt érzem, ez a nő jobban megért, mint hosszú idő óta bármelyik legközelebbi ismerősöm. Leülök én is, előveszem a kulacsom, felemelem, jelezvén, hogy hasonló a tartalma, mint az övének. Mosolyog. Kijön egy fehér ruhás nővér a másik szobából. Köszön a nőnek.

– Kedves Kitti, egyedül? – kérdezi meglepetten.

– Most igen – kicsit gondolkodik, de nem fejezi be a mondatot.

A nővér nem mond semmit, majd rám néz, és megszólal:

– Nyugodtan menjen be a másik öltözőbe és majd onnan a doktornőhöz, ha szólítja. Ha jönne valaki... megvárhatja...

– Nem fog – mondom halkán a szavába vágva.

Megfordulok, és az öltöző ajtaja felé veszem az irányt. Ekkor nyílik az ajtó, és látom kijönni a göndör hajú cigarettafüsts lányt. Könnyes az arca, nem szólal meg, halkán mormol valamit, és

Blazsanyik Zsaklina

felveszi a kabátját menet közben. Figyelem, ismerősek a mozdulatai, a tempója... Valamiért gyorsabban kezd verni a szívem. Közben leejtem a dossziémat a véreredményemmel. A másik nő segít összeszedni, majd kijön az orvos, és közlik, hogy a spermiumokkal nincs minden rendben, ma nem ültethetik be őket, majd a következő hónapban. Ekkor kész, elpattan bennem valami, zokogni kezdek, nem érdekel, hogy mennyien látnak vagy hallanak, hömpölyögnek a könnyek az arcomon. Nem tudok megállni, nem értem, nem értem ezt az egészet. A nővér még egy papírt a kezembe nyom.

– Anna, menjen haza, kérem, jövő hónapban meglesz... – majd sarkon fordul, és a doktornővel bemegy a rendelőbe.

Nem szólok semmit, folynak a könnyeim. El akarok menni innen, el akarok tűnni, sehol nem akarok lenni. A garbós nő utánam jön.

– Várjon, ez még lemaradt – mondja, és utánam hozza a borítékot, amelyik szintén leesett. Kinyílván látszik, hogy egy ultrahangos felvétel, de a kép üres. Felém nyújtja, egymáshoz ér a kezünk, összenézünk, és nem mondunk semmit.

AZ EGYÉN FÉLELME, RESZKETÉSE ÉS MAGÁNYA

Lovas Ildikó

Kucsov Borisz: *Félelem és reszketés Szabadkán*. Képregénydráma, Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka

A prédikátorok „[...] úgy vélik továbbá, hogy egyesként létezni mindennél könnyebb, és épp ezért az embereket éppen arra kellene kényszeríteni, hogy általánossá váljanak. Én nem oszthatom sem e félelmet, sem ezt a véleményt, éspedig egy és ugyanazon okból. Aki megtanulta, hogy egyesként létezni mindennél szörnyűbb, nem fél majd kimondani, hogy az a legnagyobb dolog.”

Kucsov Borisz 2017-ben írta meg a *Félelem és reszketés Szabadkán* című drámáját, amit képregénydráma műfaji megjelöléssel rendezett meg a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban (2023. december 28-án volt a bemutató). Az előadás nagy közönségsiker, rendre telt ház előtt játszódik. Talán a negyven alattiakhoz áll legközelebb, ők azok, akik a gimnazisták örök városában a leginkább azonosulni tudnak az előadással – a középiskolások mellett természetesen, akiknek egészen más ad okot az azonosulásra: kuncogásaikból ítélve felszabadító, ahogyan bemutatásra kerülnek a tudatmódosító szerek használatának eredményei, következményei.

Ugyanakkor az is valószínű, hogy a Kucsov-előadás címéről rajtam kívül másoknak is egyszerre jutott eszébe Søren Kierkegaard 1843-ban megjelent szépirodalmi-filozófiai esszéje, a *Félelem és reszketés*, illetve az X generációsok közül sokak kedvencének számító Terry Gilliam – nem mellesleg képregényalkotó – 1998-as filmje, a *Félelem és reszketés Las Vegasban*.

Az előadásra készülve újraolvastam a finom, csontszínű, kis kötetet, vagyis Kierkegaard újra és újra felfoghatatlanná emelkedő esszéjét és az *Utószót*, a nagyszerűen és bölcsen, mégis érthetően magyarázó-értelmező Balassa Péter-esszét. Ezzel talán le is szűkítettem, kereteztem a magam számára az értelmezési lehetőségeket, de mint minden műalkotás esetében, a leszűkítés egyben számos más lehetőséget is teremt, mert a műalkotás egyik fontos tulajdonsága, hogy sokféle értelmezést nyújt a befogadó számára. Ezzel azt is állítom, hogy Kucsov Borisz, a Kosztolányi Dezső Színház színművésze, aki a *Félelem és reszketés Szabadkán* című előadás írója és rendezője, műalkotást hozott létre – színházi szerzőként és díszlettervezőként egy személyben, rendezőként pedig a darab szereplőivel, jelmeztervezőjével, a video design társalkotójával.

Kucsov Borisz, akit elsősorban színművészként jegyez a szakma, méltánylandó szakmai elismerést vívott ki *A bánásági szamuráj* című darabjával, azt azonban a vajdasági magyar közönség inkább affélegnek élte meg. Ugyanakkor tény, hogy Kucsov Borisz drámaszerzőként már ak-

kor megmutatta és nyilvánvalóvá tette, hogy a világot sarkosan kívánja bemutatni, ahogyan a társadalom mozzasztórugóit, úgy a sztereotípiákat is kegyetlenül, de humorban oldva láttatja, ami szerethetővé, elviselhetővé teszi azt, ami a néző szeme előtt zajlik. Kucsov Borisz színházi szerzőként társadalomkritikát vetít elénk, szembeállít bennünket a kilátástalansággal, az ürességgel, a tunyasággal, a felszínességgel, de mindezt a jelleméből fakadó pajkossággal, cinkos mosollyal teszi. Nem ítélkezik, hanem együttérez. Nem állítja pellengérré a vajdasági magyar társadalomban kiszolgáltatott, elszegényedett, a felemelkedéshez szükséges ügyeskedésbe már húsz éve belefáradt, beleöregedett szülőket – Magdolna, Raul anyukája (G. Erdélyi Hermina), akikben már semmi sem maradt a rendszer(át)váltás időszakának reményéből. Igen szívszorító alakítás G. Erdélyi Hermináé. Eldönthetetlen, hogy játékába a vajdasági magyar háztartásokat fenn- és megtartó anyák többségének életében látott, elképzelt csalódásokat építi bele, vagy saját (művészi) tapasztalatának erejével formálja ilyen csupaszra, rettenetesen magányosra és üresre azt az asszonyt, akit talán már a muskátlizeze sem tudna jobb kedvre deríteni. Az előadásban ennek az elgyötört vajdasági magyar anyának az ellentéte a lelkiismeretlen törtető, semmiféle műveltséggel nem rendelkező polgármestert alakító Pálfi Ervin. Amikor az egyik jelenetben kinyújtja a nyelvét, rémülten hőkölhözünk hátra a felismeréstől, hogy itt sokkal többről van szó annál, mint hogy egy jobb sorsra érdemes vidéki város polgármesterét látjuk, akinek a nyelve olyan, akár a viperáé, a tekintete olyan, akár a krokodilé, a mosolya olyan, akár egy hiénáé, a tekintete pedig olyan, mintha ez a három állat beköltözött volna a lelkébe, hogy onnan intézkedjenek váratlan támadásokkal, kiszámíthatatlan kegyetlenséggel és a félelem fenntartásának halálos mérgével emberek, életek, sorsok felett. Pálfi Ervin alakítása kiemelkedő, ami az ő esetében nem váratlan, inkább megszokott, mégis különleges, mert színészi eszközeit a képregény formához redukálva képes a vidéki polgármester mesterkedésin túl megmutatni azt, ami az emberit az embertelentől elválasztja – megmutatja a gonoszt. Pálfi Ervin alakításától ezért hőkölhözünk hátra. Mozgásával, mimikájával, gesztusaival tökéletesen hozza azt, amit a gonosz figurájától elvárhatunk bármely képregényben vagy esetünkben képregénydrámában. Ennél azonban jóval tovább megy, mert alakításának művészi eszköztárát használva azzal is szembeállítja a nézőt, amitől legszívesebben mindenki, aki a nézőtérre ül, elfordítja a fejét – és ez nem változott azóta, hogy a kilátástalanság, a kultúra, az egyén szabadságvágyának és felelősségének, a döntéshozatal sú-

Fotók: Szerda Zsófi

lyának kérdését erkölcsi-filozófiai esszéjében körbejárta Kierkegaard: rákényszerít arra, hogy elgondolkodjunk a felelősséget vállaló egyén és közösség viszonyán, a társadalom erkölcsi alapját jelentő vallásosság és feltétlen bizalom eltűnésének következményein, a gátlástalansággal szembeszállni képtelen, ezért képzel vagy tudatmódosító szerek segítségével mesterségesen megteremtett világba menekülő fiatalok, Raul (Búbos Dávid) és Gonzó (Nyári Ákos) mindennapjain. A mi mindennapjainkon.

Kucsov Borisz színházi tapasztalata, az Urbán András nevével fémjelzett színházi iskolában való tapasztalatszerzés, nevelődés, művészi alakulás, színészi fejlődési út kétségtelenül hozzájárult ahhoz, amiből ez az előadás megszületett. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy amellet, hogy Kucsov Borisz személyében nyertünk egy rendezőt, egy színházi szerzővel is gazdagabbak lettünk. Az a tény, hogy a ma is igen fiatal Kucsov Borisz közel egy évtizeddel ezelőtt a mindennapjainkról olyan drámát írt, ami nyelvi igényességének köszönhetően – Csáth Géza (Mészáros Gábor) – időtálló marad, aktualitását tekintve azonban erőteljesebb, mint a szöveg megírásának idején, azt mutatja, hogy remek megfigyelőképességű, társadalmi kérdésekben igen

érzékeny és pontos mérőműszerrel rendelkező színházi szerzőről van szó.

A rendszer(át)váltás idején attól tartottak a mostani X generáció szülei, így tehát az X generációsok is, hogy nem fognak jobban, könnyebben, szebben élni. Mivel összehasonlítási alap a képzeletükben élő „szabadság”-on kívül nem volt, így azt sem tudhatták, mi felé tartanak. Ma már világos, hogy talán nem élünk rosszabbul. Ám kegyetlenebbül, érzéketlenebbül, felszínesebben. Akkor tehát mégis rosszabbul élünk? A Kucsov Borisz által írt dráma és a rendezésében látott előadás ezt a kérdést teszi fel, amire minden nézőnek magában kell meglelnie a választ, ahogyan azt Kierkegaard tette, ahogyan Terry Gilliam tette – nem is annyira a már említett *Félelem és reszketés La Vegasban* című filmjében, mint inkább a *Brazil* című disztópiájában.

Külön szál az előadásban a lány, Naomi (Verebes Andrea), akinek a színen való megjelenése a szépség és a remény győzelme a vásári felszínesség felett. Eldönthetetlen volt számomra, hogy a rendező utasítása alapján formálta ilyenre Naomi alakját Verebes Andrea, nemzedékének egyik kiemelkedően tehetséges színésznője, vagy pedig a saját értelmezésében formálta meg a női főszereplőt. Más előadásokban is felfigyelhettünk a Verebes alakításában meglévő játékosságra, vad-ságra és egyszerűsége, a megzabolázhatatlan és mégis mély emberi empátiával, alázattal bíró női figurákra, akiket megismerhetünk. Őt nézve sohasem jut eszünkbe, hogy színházban ülünk és előadást nézünk, inkább összevesszük, és emberségünk csupasz kiszolgáltatottságát próbáljuk eltakarni. Kétségtelen, hogy a Kosztolányi Dezső Színház társulatának tehetséges női tagja Verebes Andrea.

A szerző és rendező által játékosan, asszociatív módon, direkt vagy indirekt utalásokkal teletűzdelt *Félelem és resz-*

ketés Szabadkán tehát elsősorban a rendszer(át)váltásról szóló előadás, ami azonban nemcsak a kelet-európai társadalmi rendszerek, hanem a világ átalakulásáról szól, vagyis mindannak az elvesztéséről, ami kapaszkodót jelentett. Ugyanis beteljesedett az, amitől inkább tartani kellett volna, semmint afelé haladni egyre gyorsabban: az ember lett az egyedüli mérték. És ahol az ember az egyedüli mérték, ott semmi más nem létezik: sem isteni törvény, sem természet szerinti parancs, csak annak a kénye-kedve, aki magához ragadva a hatalmat irányít és – rombol.

A két fiatal, Raul és Gonzó számára azért nincs kiút, amiért a hatalmasokkal – vagy ahogyan azt az értelmezések szerint olvashatjuk –, a hatalmat magukhoz ragadókkal szemben legfeljebb szappanbuborékkal lehet szembeszállni. E két szereplő félelemtől terhes dialógusai arról szólnak, hogy ha sokat ugrálnak, őket is eltörli a „nagy hatalmú”, semmivé válnak, akár a szappanbuborékok, amik a gonosszal szembeni harc eredménytelenségre ítéltségének szimbóluma, ahogyan a Pókember is egy letűnt világ szuperhőse. Ma már nincsenek szuperhősök, mert nem képesek legyőzni a gonoszt.

A bódulat, a képzelt világba menekülés és a szappanbuborékkal való (ellen)támadás a kilátástalan vergődés szívébe markoló metaforái, egyben az emberségesség megtartására, a nemes közösségi akarat fontosságára való utalás, az egyéni áldozathozatal, az alázatosság mértékegysége, mércéje szerint.

A Félelem és reszketés Szabadkán elgondolkodtató és felborzoló előadás, aminek a lélekre gyakorolt nyomását és hatását fokozza, hogy városunk, Szabadka épületeit, utcáit láthatjuk a képregény kockáin megelevenedni. Az előadás ritmusát megszakító üresjáratok nélkül feszesebb, keményebb, még inkább kegyetlenül lágy előadás született volna.

Kucsov Borisz vajdasági magyar színházi alkotó. Előadásában a társadalmi kérdések mellett nyíltan, egyenesen szegezi a nézőnek a kulturális életre vonatkozó kérdést: „Nép már nincs, akkor színház meg minek?” Amikor a szerző a drámát írta, akkor az épület, ami a díszletkockákra kivetül, miközben elhangzik a darabban az idézett mondat, még messze volt attól, hogy elkészüljön. Mára azonban megkezdhetetlenül aktuális lett az előadás egyik kulcsmomentumaként elhangzó, fentebb idézett mondat.

Szereplők:

RAUL - Búbos Dávid
GONZÓ - Nyári Ákos m. v.
NAOMI - Verebes Andrea
POLGÁR JENŐ, a polgármester - Pálfi Ervin m. v.
DIÉGŐ, a pokrócos hajléktalan - Ágyas Ádám
CSÁTH GÉZA, a varázsló - Mészáros Gábor / Kucsov Borisz
MUTE, süketnéma, de mindig mobilizik - Hodik Annabella m. v.
MAGDOLNA, Raul anyukája - G. Erdélyi Hermina m. v.
MILEY CYRUS - Hodik Annabella
PÓKEMBER, LIFKA SÁNDOR, GYEREKEK
Rendező: Kucsov Borisz
Díszletterv: Kucsov Borisz
Jelmez: Salamon Luna
Dramaturg: Góli Kornélia
Rendezőasszisztens: Szerda Zsófi
Zenei válogatás: Kucsov Borisz
Video design: Kucsov Borisz és Szerda Zsófi
Fény: Bukvić Saša
Hang: Kéri Sándor Botond
Öltöztető, smink: Csonti Andrea
Plakátterv: Ónya-Oláh Dóra

MI LEHET ISTEN CÉLJA? A TUDOMÁNY BIZONYÍTJA ISTEN LÉTÉT?

Robert J. Sawyer: *Kifürkészhetetlen*. Fordította Bagi Gábor. Metropolis Media Group Kft., Budapest, 2014

Az ateistákon kívül az emberiség túlnyomó része hisz Isten létezésében, közülük sokan igyekeznek a Teremtő nyilvánkoztatásának megfelelő életvitelt tartani, a kíváncsibak szeretnék kifürkészni Isten szándékát, hogy voltaképpen mi is a célja az emberiséggel. Az Úr akaratának tulajdonítják a tömegkatasztrófákat, a háborúkat, az emberi szenvedést egyaránt, mások ilyen esetek kapcsán felvetik a kérdést, hogy ilyenkor hol volt Isten, miért került bele a tervébe a szenvedés és a pusztulás. A válasz kifürkészése a teológia és a filozófia dolga. A tudományos gondolkodás ezen túlmenően arra keres válaszokat, hogy létezhetnek-e az emberhez hasonló értelmes lények a világegyetemben, mert ha igen, akkor azok is a Teremtő tervének részesei. A közhiedelem a világűr értelmes lényeit emberalakúnak tartja, lehetnek apró zöldek, szürkék, magas szőkek, de van kezük, lábuk, szemük, orruk, ezek elengedhetetlenek a hozzánk hasonló életvitelhez. A tudomány szerint ha az űrlények valóban antropomorf teremtmények, testtömegüknek legalább 30 kilogrammnak kell lennie, mert ez termel ki legalább 40 dekás agyat, amely az értelmes gondolkodás előfeltétele. Csakhogy a földönkívüliek lehetnek akár hüllő vagy madár formájúak, élhetnek az óceánok mélyén, nem kötelezően szénalapú a szervezetük, és az sem valószínű, hogy oxigéndús környezetre van szükségük. Ráadásul akár évezredekkel, sőt évmilliókkal előttünk vagy mögöttünk járnak fejlettség tekintetében – miként azt Szűcs Róbert *A létezés határtalansága* című tanulmányában állítja.

Robert J. Sawyer kanadai szerző sci-fi regényében a világűrbeli érkezett lény alkanta pókszerű, egyenesen egy torontói múzeumban (Royal Ontario Museum) tűnt fel, azaz a feltett szándékkal, hogy megismerje az emberiség történelmét, és igyekezzen azt elhelyezni Isten tervében. Balszerencséjére egy ateista muzeológusba ütközik, a pók, Hollus vele szemben hisz a Teremtő létezésében, így a tervezett világról szóló érveit ütköztetheti dr. Thomas Jericho muzeológus tudományos megközelítéseivel.

A történet elbeszélője úgy meséli el az aranyszínű pókra

hasonlító földönkívüli érkezését, mintha egy bárpult mellett üldögélve, kedélyesen csevegne. A szimpatikus helyzet fokozza, hogy a céltudatos idegen lény tökéletesen beszéli az angol nyelvet. Az ember(iség) és egy földönkívüli első találkozásának ilyen kedélyes, minden drámaiságot mellőző leírásával még nem találkoztam. A kapcsolatfelvételnél viszont semmiféle hatása nincsen a Föld lakosságának számára, mintha meg sem történt volna. (Akkor meg mi értelme az egésznek?)

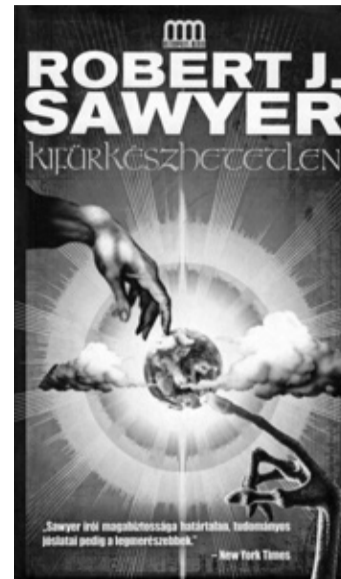
Az önmagát Hollusnak nevező idegen száznál több fényét utazott már a világűrben, miközben három civilizáció esetében azt állapította meg, hogy bolygóikon ugyanannyi ciklusban, ugyanazon időszakban pusztult ki az élővilág, hogy egy új faj válhasson dominánssá, amit eleve Isten tervének fizikai megvalósításaként értelmez, mondván, ilyen mértékű egybeesés nem lehet a helyi (klimatikus) események folyománya. Hollus nőnemű, tudós, bölcs és raciónális, magatartásával kicselezi a földi hatóság igyekeztét, hogy rákényszerítsék a két civilizáció találkozásának esetére kidolgozott, bugyuta protokollt. Arrogánsnak tűnik, miközben nagyon szívélyes, csak éppen Jericho doktoron kívül mással nem hajlandó társalgásba bonyolódni, ugyanis mindkettőjük szakterülete az őslénykutatás. Az író Jerichót enyhén humorosnak és önironikusnak ábrázolja, Hollus észszerűségét pedig a földiek számára meghökkenítőként jeleníti meg. Hollus nem a teológia mentén érvel Isten léte, világteremtő munkája mellett, hanem a matematika, a fizika, a kémia, a biokémia tényeit felvonultatva, a Nagy Tervezőként képzeleli el, aki a világegyetem paramétereit olyan optimálisan állította be, hogy létrejöhessen az élet az univerzumban, ami kitermeli az intelligens, domináns fajokat egyes bolygókon, amelyek ugyanazoknak az egyetemes törvényszerűségeknek vannak alárendelve, és ezek a szabályozó mechanizmusok teszik lehetővé a fennmaradásukat is. Persze Isten sem tévedhetetlen – ez is benne van a pakliban.

Hollus nem biológiai lényként feltételezi a teremtő Isten mivoltát, hanem egy test nélküli intelligenciaként, amely még az élet megjelenése előtt képződött meg, ő tervezte az életet, amit többször elrontott, vagyis ő sem tökéletes, majd újakezdte az egészet. Érvei annál kevésbé győzik meg földi

tudóstársát, hogy az tudórákban szenved. Ez a tény erősen korlátozza az isteni gondviselésbe vetett hitét, valamint az Intelligens Tervező elképzelésében a betegségek tolerálása iránt, az életért való küzdelem során mások elpusztítása felett már napirendre tért. És most, hogy az emberiség végre találkozott egy idegen civilizációval, amelynek egyik képviselője csupán vele hajlandó szóba állni a Föld (akkor még) hatmilliárd lakosa közül, neki legfeljebb csupán egy év maradt hátra az életéből.

A sci-fi a tudományos-fantasztikus irodalom elnevezésének rövidítése. A kanadai szerző sci-fije inkább a tudományra hajaz, mint a fantasztikumra. Ez utóbbi pusztán kiindulópont, megteremtí három intelligens faj találkozását, amelyek fejlettségi foka között mindössze egy, legfeljebb két évszázad különbség van, semmi látványos csinnadratta nem történik a regényben, inkább egy elhúzódozó asztali beszélgetésnek tűnik, amelynek során a vitapartnernek a természettudományok (matematika, fizika, kémia, biológia, csillagászat, földtörténet) érveinek ütköztetésével igyekeznek bizonyítani meggyőződésüket az intelligens tervezésről, az isteni beavatkozás szerepéről az evolúcióban. Az érvelések során segítségül hívott természettudományi, etikai, matematikai, sőt a mindennapi életből, például a gasztronómiából leszűrt ismeretanyag mennyisége és felhasználása lenyűgöző. Az is a fantasztikum körébe tartozik, hogy a földönkívüliek egyik faja az erkölcsösség kérdését a matematikára vezeti vissza, a másik faj viszont nem ismeri a számtant, olyannyira, hogy számolni sem tud, mert nincsen szüksége erre a készségre, ugyanakkor a moralitást velük született érzékenységgel közelítik meg. A vitázók társalgását megtörő történetzál a földi őslénykutató rákbetegsége, valamint egy vallási fanatikusokból álló csoport feltűnése, amely előbb abortusz-klinikákat robbant fel a hit védelmében, majd a torontói múzeum őslénykövület-gyűjteményét veszi célba, állítván, hogy őslények nem szerepeltek az isteni teremtésben, azok hazug állítások hamis bizonyítékai. (Ez a történetzál teljesen felesleges és semmitmondó.) Meglepő módon az nem zavarja a terroristákat, hogy az általuk megsemmisítendő leleteket éppen egy csoport földönkívüli tanulmányozza a múzeumban. A földönkívüliek beleférnek a teremtésről val-

Fekete J. József

lott elképzelésükbe, de a dinoszauruszok már nem.

A regény felén túl vetődik fel az első fantasztikus elképzelés, miszerint az eleve agresszív intelligens fajok vagy kipusztítják önmagukat, vagy feltöltik tudatukat a virtuális világba, ahol fiatalon, egészségesen, boldogan élnek, és soha nem halnak meg. A halálán lévő földi őslénykutató továbbra sem képes megváltozni, már a feleségével is az unalomig olyan eszmecserét folytat, mint Hollusszal. Illetve mégis változik, megrögzött evolucionistaként megkísérti az Isten létébe vetett hit, erre készíti a családját és a barátait iránti szeretet, az erkölcsös élet, a mások lelkiállapota, szenvedése iránti empátia. A *Kifürkészhetetlen* olyan mű, amelyben a szerző egyszerre szeretné felmutatni minden tehetségét: hemzseg a tudományos ismeretektől, valamint az azokból levonható logikai következtetésektől, ugyanakkor erős a pszichológiai háttere, a végén pedig még (feleslegesen) behoz egy terrorista szálát is, hogy a bűnügyi történet lehetőségével kacérkodjon. Végül a világvége elérkezésének fenyegetése visszavezet a képzelet (a realitás?) világába.

Robert J. Sawyer termékeny sci-fi író, több, magyarul is olvasható művét jelentős elismerésben részesítették. A *Kifürkészhetetlen* című regényében viszont a tudományos érvelésként bemutatott párbeszédeken kívül nem történik semmi. Illetve ami történik, azt egy húszoldalas elbeszélésben össze lehetne foglalni. A műfaj tekintetében olyan ez a regény, mintha hatvan-hetven évvel korábban írták volna. Én azért olvastam el, mert szeretem a filozófiát, a logikát, az észszerűséget – viszont ezek miatt sem kedveltem meg.

A SZERZŐ MEGJEGYZÉSE: Mindazok a könyvek, amelyekről ebben a rovatban írok, megjelenésük idejétől függetlenül üzleti forgalomban vannak, beszerezhetők.

könyv

FEHÉRSÉG A FEKETE SÖTÉTSÉGBEN

Jon Fosse: *Fehérség*. Budapest, Kalligram, 2024

Jon Fosse *Fehérség* című művének magyar nyelvű kiadására nem kellett sokat várnunk. Az eredeti, norvég nyelvű kiadás 2023-ban hagyta el a nyomdát, a magyar nyelvű fordítás pedig már 2024 februárjának közepén elérhető volt a könyvesboltokban. Az, hogy a norvég nyelvű megjelenést ilyen gyorsan követte a magyar nyelvű kiadás, nemcsak a rövid terjedelemmel magyarázható, hanem azzal is, hogy a Svéd Akadémia Jon Fossének ítélte oda a 2023-as irodalmi Nobel-díjat.

A *Fehérség* műfaja nehezen meghatározható. Regénynek már a terjedelme miatt sem nevezhető, ugyanis a sorok közötti igen nagy függőleges távolság (sorköz) ellenére is a tulajdonképpeni törzsszöveg alig hetvenoldalas. Az én-elbeszélő alakját homály fedi, ugyanis vajmi keveset tudunk meg róla. Azonkívül, hogy hosszú ideje egyedül él, és hogy van egy autója, gyakorlatilag másnyelvi ismereteink nincsenek vele kapcsolatban, még a neve sem kerül megemlítésre. A helyszínül szolgáló erdő is – ahova kocsikázás közben jut el / téved be – gyakorlatilag bárhol lehet, tehát konkrétan nem beazonosítható. Az idő meghatározására sincs semmilyen támpontunk: csak azt tudjuk, hogy az újabb időkben játszódik – a narrátor ugyanis autóval érkezik a cselekmény helyszínére –, de hogy a legközelebbi múltban-e, vagy pedig jóval korábban, az kideríthetetlen – csak szubjektív megérzéseink lehetnek erre vonatkozóan –, és ennek nincs is különösebb jelentősége.

Az azonban nyilvánvalóvá válik, hogy Fosse meg kíván vizsgálni néhány jellegzetesen kortárs problematikát, mégpedig olyanokat, amelyeket korábban a nyugati társadalmak jellegzetességének tartottak,

de ezek mára már világviszonylatban is igen elterjedteké váltak, ezért ma már nem tekinthetünk rájuk a nyugati országok specifikumaként. Olyan jelenségekre gondolok itt, mint az elmagányosodás és az ebből fakadó, társadalomtól való elidegenedés, az egyedülléttel együtt járó, az események, az érzelmek stb. felnagyítására, túldimenzionálásra hajlamos személységjegyekkel való egyre gyakoribb szembesülés vagy az egyedüllét miatt egyre nagyobb teherként cipelt unalom, majd az ebből következő ürességérzés, végül pedig a szorongás, amely már számos más pszichológiai deformációval párosulhat.

A *Fehérség* narrátora is hasonló cipőben jár. Hirtelen támadt ötlet eredményeként céltalanul kocsikázni indul, lakatlan vidékeket jár be, s egyszer csak arra kapja fel a fejét, hogy egy erdőbe tévedt, de már nem tud visszafordulni, mert a gépkocsija elakadt a késő őszi sáros utak valamelyikén. A névtelen hőst a nyugtalansága – az ürességtől, a szorongástól való félelme – készítette a céltalan bolyongásra, amelyről így vall: „Az egész belsóm valami mozgás, nemcsak egy, hanem sokféle egymástól független mozgás, rendezetlen, egyenetlen, rángatózó mozgások.” (25–26. old.)

Az erdőbe való megérkezéskor az addig reális keretek között zajló eseményábrázolás hirtelen szürreális keretek közé mozdul el, ami belső monológok formájában kerül kidomborításra. Az erdő sötétjében az autóból kiszálló, majd ott bolyongó egyén gondolatvilágában összemosisdik a valóság és a képzelet: alakokat – azoknak is inkább csak a sziluettjét – lát, hangokat hall, amelyekről kiderül, hogy a fokozatosan bekövetkező hipotermia következményei. A bolyongás során egyre inkább fokozódnak látszik az idegek játéka, s egyre lüktetőbbé válik a történet.

A színszimbolikának igen nagy jelentőséget tulajdoníthatunk, bár itt kizárólag az egymástól a legélesebben elhatárolható két színre, a fehérre és a feketeire kell gondolnunk. Az erdőbe való megérkezés-kor mindent behálóz a feketeség: az erdő és az ég sötétje, sőt később, a képzeletben megjelenő fekete öltönyös férfi is – aki tulajdonképpen a halál metaforája – a félelemtől való megszabadulás, az útvesztőből való kijutás lehetetlenségéből fakadó egyre győtrőbb érzések elmélyítését szolgálja. A sötétben való erdei bolyongás során egy már-már megtévelyült én-elbeszélő körvonalazódik előttünk, de mindeközben elkezd szállingózni a hó, s fokozatosan fehérre festi a tájat. Fehér a hó, fehérék a csillagok, fehér a képzeletben tetet öltő angyal, sőt Fosse narrátora is fehérre válik a rátapadó hó következtében. A fehér szín a megmenekülés, az erdőből – szimbolizáljon bármit is – való kijutás reményét erősíti, de a szövegnek a vallással összefüggésbe hozható jelképrendszere is a fehér szín köre csoportosítható.

Fosse szövegvilágára jellemző a túlvilággal való egyesülés keresése. A *Fehérség* narrátorára ez fokozottan igaz, ugyanis az általános lelkiállapota arra enged bennünket következtetni, hogy az erdőből kivezető út meglelése sem váltaná őt meg, hanem csakis a transzcendenssel – legyen az isteni vagy a természettel kapcsolatos – való egyesülésben találhatná meg a nyugalomát. A képzeletvilágában megjelenő házaspártól – a narrátor édesapja és édesanyja – hiába érdeklődik a hazafelé vezető út felől, nem kap erre vonatkozó megfelelő választ. Az olvasóban pedig ennek nyomán megfogalmazódik a kérdés, hogy hol van egyáltalán a *Fehérség* hősnének hazája, s hogy a látomásszerű alakok, amelyek a szöveg zárlatában mind felé közelednek, már korábban is nem a természetfeletti, teszem

azt, a vallási értelemben fellelhető örök haza felé vezető út felé kívánták-e terelni őt, hogy így szabadulhasson meg az örökös szorongásaitól.

A *Fehérség* az értelmezés sokrétűségének lehetősége miatt zseniálisan megírt alkotás. A szövegértelmezés mélyrétegeinek feltárása során egyértelművé válik, hogy napjaink átlagemberének küzdelmeit kívánja bemutatni a megállás nélkül dübörgő társadalmi gépezetben, amelynek fogaskerekei közé szorulva gyakran elhaltasodik rajtunk a kilátástalanság. Továbbá burkoltan bár, szinte észrevétlenül, de rákérdez a tévedéseinkre is, azaz a társadalom részéről elszenvetett sérelmeinkre adott válaszaink helyességéről/helytelenségéről is elgondolkodtat. Mint ahogy mondtam, zseniálisan megírt alkotás, amelyet el kell olvasni.

novella

MI HASZNUK A BÖLCSÉSZEKNEK?

– ...Hibás... Mármint a kérdésed... Mert rossz a megközelítés – választott az egyik mérnök haverjának iménti felvetésére Kopogyi. – Ez körülbelül hasonló jelent, mint ha afelől érdeklődnél, hogy vajon megéri-e egy mozifilmet vagy egy színdarabot megtekinteni. Azt hiszem, ha így tálalnád elénk, a társadalom jelentős része – köztük jómagam is – azt mondanánk rá: Nem, nyilván nem éri meg. Hiszen minek is dobnánk ki több ezer forintot az ablakon egy filmért, amit egyszer megnézünk, aztán el is felejtjük, vagy egy színházi dramaturgiáért, amiből jobb esetben is csak egy-két gondolatmorzsa s néhány dialógus marad meg? Ha tehát így teszed fel a kérdést, rövid úton kijelenthetem neked, hogy az említettek közül egyiknek sincs konkrét értelemben vett haszna...

Záróra előtt tíz perccel már csak ketten ültek a *Tilosban*. Kopogyi, mint minden más alkalommal, négy sör után végeláthatatlan fejtegetésekre és vitákba elegyedett. Mostani beszélgetőpartnere egy jámborabb lelkületű, elsőéves építőmérnök-hallgató volt, aki ugyan szerette a provokatív jellegű témákat, ő maga viszont kevésbé bocsátkozott diskurzusba. Persze, rögtön hozzá kell tennünk, hogy az éles nyelvű Kopogyit nem is igen tudták legyűrni a szópárbajokban. Egyál-

talán nem tartozott a – manapság talán túlzott mértékben sztereotipizált – márlészájú életművészek vagy az önmagukat ismétlő szabadbölcsészek közé. Nem, ez a nyurga piperkőc alak olyannyira csalafinta volt, hogy még részegen sem lehetett sarokba szorítani. S mivel tudta jól, hogy sehol sincs ingyenebéd, míg a jámbor mérnök újabb és újabb körökért a pulthoz futott, Kopogyi folyton-folyvást csak beszélt: művészete pedig leginkább abban állt, hogy a látszólag homlokegyenest eltérő témákat egy ügyesen képzett verbális fonállal, bitang módon összekötötte. A maga képezte hasonlatokon belül aztán analízisba kezdett, kritikát fogalmazott meg, vagy épp az egyénileg megélt tapasztalataival épített ki egy-egy érvrendszert. Kopogyi előadása ily módon zavartalanul hömpölygött, s ha az őt hallgató publikuma kérdéseket intézett felé, azokat rövid úton összemosztasaját téziseivel.

– ...Látod, ez a ti bajotok! Hogy az élet minden területén folyton csak méricskéltek! – szötte tovább gondolatait Kopogyi. – Ez okból mondhatom neked is azt, amit általában szoktam: Aki folytonosan csak realizál, és méricskéli a dolgait, az soha nem lehet igazán szabad! Ez így van, sajnos. Valószínű, hogy épp a mindennapos jólét s az azzal járó kényelem pattintja

rá kezetekre ezt a kényszerű bilincset. Ahogy az idomított eb, ki estére bekéredzkedik gazdája jól fűtött házába, a kandalló melegéhez somfordálva, elfeledi a kinti világ hívőését. Gazdája közelében már nem hallja az étlen farkasok keserű vonyítását... Aki napról napra nem tapasztal maga körül a bölcsészélethez hasonló konkrét létbizonytalanságot, az nem tudja, milyen az igazi függetlenség!

Beszéde közben a hatodik korsó ipát húzta le. Kopogyi egészen megrészegült, fejtegetéseit a nincstelenség allegorikus képeivel és szóvirágaival díszítette. A csapos zárórát jelentett, de Kopogyi nekítüzesedett, és rendelt még egy korsóval...

– Megéri-e? Ezt kérdezted tőlem? Hát van-e a világon bárminek is tényleges haszna? Nem úgy volna-e, hogy mi, emberek adunk a dolgoknak értéket? Csak sokszor mellőlövünk: valamit alul, mást meg épp fölülértékelünk... A mi mércénk, barátom, nem pontos. Ezt is el kell fogadnunk... Én... vagyis... izé... azt gondolom... – ezen a ponton Kopogyi lehunyta a szemét. Mintha elaludt volna. Olyan sokáig tartotta csukva a szemét, hogy a szemközti ülő mérnökhallgató elunta a várakozást, és az asztalon átnyúlva, megrángatta vállait... Kopogyi felébredt. Fejét most enyhén hátradöntve, a semmibe révedt.

Haramza Kristóf

– Mondd csak! – kezdte aztán halkán a kérdéseivel. – Szerinted haszontalan dolog meghalni egy hangulatért? Egyetlen éjszakáért, minden pénzt eldobni? Dorbézolni, aztán lesz, ahogy lesz? Jövedelmező dolognak tartod kiülni egy estére a teraszra, és cseve-részés közben végignézni a naplementét? Dohányfüstben meghallgatni valakinek a panaszát? Filozofálni két óráig egy összetört képernyőjű mobilon keresztül? Vagy bérlet nélkül megvárni a hajnali buszok érkezését? Mit gondolsz; ezek az ostobaságok mennyibe kerülhetnek?

...A mérnökhallgató fizetni igyekezett. Eddig hitelre rendelték, gondolta, most rendezi is a cechet. Számításai szerint most elköszön Kopogyitól, s akkor az utolsó metrót még el is éri, hogy aztán felkészülhessen a reggeli órákra.

– Héj! Fizetni szeretnék!

– Már rendezve van... – bámult rá értetlenül a csapos.

– Hogyan? De hiszen én nem is... – ...Maga nem fizetett... Az okostojás viszont már rég – biccentett a csapos az asztaluk felé.

Kopogyi eközben köddé vált. Már érkezésekor fizetett 8500-at. A maradék aprópénzzel pedig nekivágott az éjszakának...